

keresztyén igazság

az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

.....
Új folyam 98. szám

2013. 2. szám

---

tartalom

igehirdetés

Ittzés János: Ahol a Lélek munkálkodik... / 1

lutheri teológiáról mindenkinek

Véghelyi Antal: Luther az akarat szabadságáról I. / 3

emlékezünk

id. Zászkaliczky Pál: Búcsú Herényi Istvántól / 7

Boleraczky Lóránd: Herényi István emlékezete / 9

tanulmányok

Tubán József: Identitás és tolerancia / 11

ifj. Hafenschner Károly: Felkészülés és felkészítés az istentiszteletre / 18

Joachim Heubach: A hívők papsága és az egyházi hivatal / 27

könyvismertetés

Németh Szabolcs: A múlt egy értékének köztudatba emelése / 36

Kovács László: Tubán József: Az evangéliumot tisztán tanítják
című könyvének ajánlása / 38

tartalmi összesítők / 40

Folyóiratunk ezen számának megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

---

keresztyén igazság Az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 98 szám – 2013. 2. szám

Szerkesztette a Szerkesztőbizottság megbízásából: Isó Dorottya

A szerkesztőbizottság tagjai: Cserhátiné Szabó Izabella, Isó Dorottya, Ittzés János,
Jankovits Béla, Kovács László, Tubán József

Felelős kiadó: ifj. Zászkaliczky Pál

Kiadóhivatal: 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Tördelőszerkesztő: Erdészné Kárpáti Judit

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém **Felelős vezető:** Szatmáry Attila
HU ISSN 0865-2163 – Törzsszám: 1996/320 – Eng.szám: III./E1/20/1989

Ahol a Lélek munkálkodik...

Bevitték, és a nagytanács elé állították őket, a főpap pedig elkezdte kihallgatásukat: „Szigorúan megtiltottuk nektek, hogy tanítsatok annak nevében, és íme, betöltitek az egész Jeruzsálemet tanításotokkal, és ránk akarjátok háritani annak az embernek a vérét.” Péter és az apostolok így válaszoltak: „Istennek kell inkább engedelmeskednünk, mint az embereknek. A mi atyáink Istene feltámasztotta Jézust, akit ti fára függesztve kivégeztetek. Az Isten őt fejedelemmé és üdvözítővé emelte fel jobbjára, hogy megtérést és bűnbocsánatot adjon Izráelnek. Mi pedig tanúi vagyunk ezeknek az eseményeknek, és tanúja a Szentlélek is, akit azoknak adott az Isten, akik engedelmeskednek neki.”

ApCsel 5,27–32

Pünkösöd annak az ünnepe, hogy Jézus Krisztus Urunk valóra váltotta tanítványainak adott ígértét. A Szentlélek kitöltésének ünnepe így lett az egyház születésnapja. Most azonban nem az első pünkösöd jól ismert történetét olvassuk, hanem az első egyháztörténésznek, Lukácsnak egy másik híradásával keres a Szentlélek Úristen engedelmes igehallgatókat. Olyanokat, akik nemcsak emlékezni akarnak, akik nemcsak az egyháztörténet – egyébként páratlanul fontos és tanulságos – lapjait akarják tanulmányozni, hanem az is érdekli őket, hogy mit mond a Lélek *ma* a gyülekezeteknek.

Ahol a Szentlélek munkálkodik,

- ott emberfélelem helyett istenfélelem tölti el a szíveket,
- ott krisztocentrikus lesz a teológia,
- ott személyes és hatékony üzenetté lesz a hirdetett ige.

Emberfélelem helyett istenfélelem

A nagytanács parancsa világos, a tilalom félreérthetetlen. Az apostolok mégsem hallgathatnak. A rájuk bízott üzenet nem némulhat el. Az a *másik* parancs, a Mesteré – *Menjete el, te gyetek tanítvánnyá minden népet!* – és egyszerű, határozott szava – *Ti vagytok a tanúk* – a Lélek erejével úzi, hajtja őket. Már nem zárt ajtók mögé búvó, bőrüket mentő, megfélemlített társaság ez. Azóta, hogy először utcára szólította őket a Szentlélek ereje, azóta is biztatja, hajtja őket *az* a szél és *az* a tűz. Talán maguk sem mindig értik, hogyan történik mindez, de újra és újra megtapasztalják: erővel születik meg szívükben és szájukban a Jézus Krisztusról szóló tanúságtétel. Igen, Istennek kell inkább engedelmeskedniük, mint az embereknek...

Felidézhetnénk most Luther wormszi vallástételét – *Itt állok, másként nem tehetek* –, a véstörvényészék előtt is bátor hitvalló gályarab prédikátorok példáját, de még a *megállás szimbólumaként* emlegetett Ordass püspök alakját is. Én most mégis egyszerűbb, hozzánk hasonló testvérek példáját említem. Először azt a pedagógus testvérünket, akit a mögöttünk maradt diktatúra évtizedeiben rendszeres kihallgatásra rendelt hétfő reggelenként iskolájuk

„vonalas” igazgatója. Újra és újra ugyanaz a szöveg: Már megint templomban volt. Mit képzél? Nem lesz ennek jó vége! De ezt a testvérünket nem tántorították el a fenyegetések. Szívét meghódította Jézus szeretete, s tudta, nem tanácsos a lelkiismeret ellen cselekedni. A másik példa egy mai fiatal. Nem törődve kortársai gúnyos pillantásaival, a nem ritkán elhangzó „cikizésekkel” sem, a zsúfolt diákétteremben sohasem lát úgy neki az ebédjének, hogy mindenki számára egyértelmű módon ne tenné össze a kezét, és ne mondaná el csendesén az asztali áldást. Aki úgy gondolja, hogy nem olyan nagy dolog ez, azt arra kérem, utánozza ezeket a testvéreinket, kövesse példájukat. Bizony igaz, hogy ezekhez az egyszerű hétköznapi „hőstettekhez” is szükséges, hogy a Szentlélek Úristen istenfélelemmel ajándékozzon meg bennünket.

Krisztusközpontú teológia

Ez – mostani igénk szerint – a Lélek munkájának másik fontos gyümölcse. Pünkösöd után minden apostoli prédikáció Jézus Krisztust hirdeti, „aki halálra adatott bűneinkért, és feltámasztott megigazulásunkért” (Róm 4,25). Reformátorunk a rá jellemző fogalmazással úgy mondta ezt, hogy „szegény Szentlélek nem is tud mást, csak Krisztust hirdetni”. Olyan jó lenne, ha megértenénk végre, hogy a Szentlélek Úristen a Jézus Krisztusról szóló tanúságtételhez kötötte magát. Ha pedig ez így van, akkor hiábavaló minden próbálkozás, amelyik nem számol ezzel a ténnyel. Amikor Jézus Krisztusról tanuskodunk, akkor teljesedik be rajtunk ígérete: „Aki titeket hallgat, engem hallgat” (Lk 10,16a). Ezért az egyház tudományának, a teológiának és igeszolgálatunknak valóban krisztusközpontúnak kell lennie, hogy tudományunk ne legyen öncélú okoskodás, és prédikációnk ne legyen üres fecsegés. Abból ugyanis senkinek nem lesz haszna, de a Krisztusról szóló beszéd életet menthet.

Személyes és hatékony üzenetté lesz a hirdetett ige

A Szentlélek Úristen munkája az, hogy hatékonyra teszi életünkben az ige üzenetét. Ez a csoda történik meg újra és újra – „ahol és amikor Istennek tetszik” (Ágostai hitvallás) –, ha szíven üt bennünket az üzenet, és megértjük, hogy rólunk van szó, a mi bőrünkre megy a játék. Magam is megtapasztaltam ezt. Még régebben történt, hogy az istentisztelet után azzal a szemrehányással kerest meg valaki, hogy „kipredikáltam”. Nem tudom, hogy ez a testvérünk elhitte-e, de jó lelkiismerettel mondhattam neki, fogalmam sem volt életének arról a nyomorúságáról, amit az ige hirdetését felhasználva Isten a fejére olvasott. Nem a lelkész prédikálta ki, hanem az ige találta szíven... Vajon így szóljuk-e, így hallgatjuk-e? Mert bizony bárhol és bármikor megtörténhet a csoda: az ige eléri szívünket, és nem ereszt.

Imádkozzunk a Lélek életünket megújító csodájáért!

*Legdrágább ajándékodért
Könyörgök Istenem,
Vigasztaló Szentlekedért,
Ó, add meg énnekem!
Ó, add meg énnekem!*

Luther az akarat szabadságáról

I.

A reformáció központi kérdése

Akik történész szemmel vizsgálják Luther életművét, hajlanak arra, hogy a reformátor Rotterdami Erasmussal 1525-ben az akarat szabadságáról lefolytatott vitáját jelentéktelen epizódként értékeljék. Azt mondják, hogy Luthernak a vita hevében tett – szerintük szélsőséges – kijelentéseit nem kell komolyan venni. Felfogásuk igazolását látják abban is, hogy Luther *De servo arbitrio* – *A szolgálai akaratról* – címmel kiadott könyve semmilyen fordulatot nem hozott a reformáció addigi menetében. Luther itt kifejtett nézeteit – mint a biblikus teológus és a humanista tudós szellemi csatározásának kissé fanyar ízű gyümölcsseit – szerintük nyugodtan zárójelbe lehet tenni.

Akik viszont a dogmatika nézőpontjából kutatják Luther műveit, általában szóra sem méltatják a *De servo arbitrio* tulajdonképpeni kérdésfelvetését, hanem kizárólag a *képesség* (potentia) szempontjából próbálják Luther Erasmus érvelésével szemben kifejtett nézeteit összegezni. Ennek eredményeként különbséget tesznek az emberi akaratnak az üdvösséggel kapcsolatos, és az üdvösséget nem érintő kérdésekben való képessége között. Megállapítják, hogy az eredendő bűn az ember akaratára is kiterjed. Ezért az emberi akarat Ádám bűnbeesésekor elveszítette azt a képességét, hogy az üdvösséggel kapcsolatos kérdésekben – Isten kegyelme és a Szentlélek vezetése nélkül, csupán önmagára hagyatkozva – a jót tudja választani. Az üdvösség szempontjából közbűns dolgokban viszont az emberi akarat képes a jót választani. A szabad akaratról ilyen értelemű cikk olvasható egyházunk tizedik hitvallási iratában, a *Formula Concordiae*ban is. Hogy korrekt eljárás-e Luthernak az Erasmussal folytatott vitában kifejtett felfogását ennyire leegyszerűsíteni, azt bárki könnyen megítélheti, ha a *De servo arbitrio*t elolvassa.

Amíg tehát az egyháztörténészek figyelme Luther tetteire irányul, amelyek alapján mint egyháztörténeti személyiséget értékelhetik, addig a dogmatikusok a történeti kontextusból kiragadva igyekeznek a „tan” részeként értékelni Luther egy-egy kijelentését, hogy aztán a maguk alkotta rendszerbe beillesztik, vagy mint oda nem illőt, elveszítik.

Az egyháztörténész *Walter von Loewenich* (1903–1992) elévülhetetlen érdeme, hogy szakít ezzel a gyakorlattal. Luthert nem olyan purifikátorként mutatja be, mint aki mellesleg teológus is volt, hanem mint akit Rómának a teológiai felismeréseivel szemben tanúsított ellenállása kényszerített a reformátori szerep vállalására. Először 1929-ben megjelent *Theologia crucis* c. művében *Loewenich* a lutheri életmű szerves részeként mutatja be azt a teológiai *látásmódot*, amit az ifjú Luther 1518-ban, a *Heidelbergi disputáció*ban *theologia crucis*-ként körvonalazott, és amihez élete végéig hű maradt. Amíg *Loewenich* a *Heidelbergi disputációt* a *theologia crucis* programnyilatkozataként értékeli, addig a *De servo arbitrio*t úgy emeli ki Luther életművéből, mint amiben a reformátor határozott vonalakkal rajzolja meg a *theologia crucis* istenképét.

Végül nem hagyhatjuk figyelmen kívül Luthernak a *De servo arbitrio* befejezésében tett kijelentését, ami tökéletesen megmutatja, mit tartott Luther az akarat szabadsága kérdésének fontosságáról. »Kedves Erasmusom! ... Azt is dicsérem benned, hogy egyedül te értetted meg ennek az ügynek a lényegét, azt, hogy mire is megy itt ki a játék, és nem fárasztottál azzal a sok nem idevaló vitával a pápaságról, tisztítótűzről, bűnbocsánatról és ezekhez hasonlókról, melyek inkább mulatságosak, mint komolyak, s amelyekkel oly sokan akartak sarokba szorítani. Egyedül te tapintottál rá a dolgok elevenjére. Nyakánál ragadtad meg a libát! Ezért hálás vagyok neked.«

Ha ezt összevetjük az egyháztörténészek és dogmatikusok szinte kötelező erejűvé lett fel-

A reformátor határozott vonalakkal rajzolja meg a theologia crucis istenképét.

fogásával, ami szerint a lutheri reformáció központi témája a megigazulás, és ennek kapcsán a bűnbocsánat elnyeréséről szóló tanítás, ami óhatatlanul vonja maga után a tisztítótűzről szóló tan és a pápaság intézményének elvetését, akkor azt látjuk, hogy Luther számára ezek inkább mulatságos, mint komoly, azaz gyerekes

kérdések a tulajdonképpeni főkérdés mellett: Mit tartunk Istenről? Komolyan vesszük-e egyáltalán Isten Isten voltát? Értjük-e mit jelent az, hogy Isten Isten?

Mert Luther számára ez a kérdés húzódik az akarat szabadságára irányuló kérdés hátterében.

A záró fejezetben ezért summázza így a *De servo arbitrio*ban tett megállapításait: »Ha valóban hisszük, hogy Isten mindent előre tud, és mindent eleve elrendel, úgy az ő előre tudása és eleve elrendelése tévedhetetlen és megakadályozhatatlan, s ezért akarata nélkül semmi sem történhet. Ez az, amit értelmünknek kényszerűen el kell fogadnia. Egyszermind tudomásul kell vennie, hogy szabad akarat a tapasztalat szerint sem az emberben, sem az angyalokban, sem bármilyen más teremtményben nem létezik.«

Luther szerint a mindenkori teológiának, ha valóban teológia akar maradni, komolyan kell vennie, hogy Isten Isten volta ezt jelenti. Aki bármely teremtménynek szabad akaratot tulajdonít, Isten istenségét kérdőjelezi meg. Mint a vita során ki is fejti: ha valamely teremtmény a maga akaratát Isten akaratával szemben érvényre tudná juttatni, akkor Isten megszűnne Isten lenni, és helyette a teremtmény válna istenné.

A teológiának ebből az alaptételből kiindulva kell föltennie a kérdést: hogy tekintsünk Istenre? Milyen Isten az, aki – mint Erasmus fölveti – a Szentírás tanúsága szerint »nem a bűnös ember halálában gyönyörködik, hanem abban, ha az megtér és él« (Ez 18,23), ugyanakkor mégis maga okozza a bűnös halálát? Féljünk, és rettegjünk tőle, mint kiszámíthatatlan zsarnoktól, aki ellenállhatatlan akaratával végül mindenkit a neki eleve kijelölt helyre, az örök üdvösségbe, vagy az örök kárhozatba juttat? Mindennek ellenére szerethetjük-e Istent úgy, mint mennyei Atyánkat, aki mindenkor javunkat akarja, és mindazon keresztül, amit a világban és életünkben megtörténni enged, örök boldogságunkat munkálja? Ez az igazi és egyetlen kérdés! Ez nemcsak a teológia főkérdése. Ezzel minden embernek szembe kell néznie! Következés-

képpen Luther az erre adott válasz korrekt megfogalmazását tekintette a reformáció fő feladatának, központi kérdésének.

Erasmus kérdésfölvetése

Luther a *De servo arbitrio* (németül *Vom unfreien Willen*) Erasmus őt támadó, *De libero arbitrio* címmel megjelentetett könyvére adott válaszként írta. A latin nyelvben az akaratra két kifejezés van: *voluntas* és *arbitrium*. Erasmus tudatosan választotta az utóbbit. Ezzel jelzi, hogy nem arra gondol, amiről pl. a *Miatyánk*ban van szó, amikor így imádkozunk. »*Fiat voluntas tua!*«: »*Legyen meg a te akaratod!*« Vagyis „történjék meg, amit akarsz!” Az *arbitrium* – szemben a *voluntas*-szal – nem a végbemenő akaratra utal, hanem a *döntésként* megnyilvánuló akaratra. Más szóval a *döntés szabadsága* az, amit Erasmus az üdvösség elfogadása vagy elutasítása kérdésében az embernek tulajdonít. Azt vallja, hogy üdvösségünk a magunk szabad döntésén múlik. Hasonlót állít, mint a szabadegyházak megtérésről szóló tanítása, csak egész más indíték mozgatja.

Erasmus a szabad akarat (értsd döntés!) hangsúlyozásával a Szentírás tekintélyét akarja aláásni, hogy a római tanítóhivatal létjogosultságát így igazolja. Erasmust a reformációnak az a fel fogása ösztönözte írásra, ami szerint a Szentírás tekintélye fölötté áll az egyház és az egyházi tanítóhivatal tekintélyének. Azzal érvel, hogy a Szentírásban a legfontosabb kérdések körül homály uralkodik. Az üdvösség kérdéséről pl. a Szentírás egyetlen könyvön, Ezékiel próféta könyvén belül két egymásnak ellentmondó kijelentést tesz. A próféta egyszer azt mondja, hogy Isten nem gyönyörködik a bűnös halálában, hanem azt akarja, hogy megtérjen és éljen. (Ez 18,23) Rögtön ezután viszont azt mondja, »*Ha pedig az igaz eltér az igazságtól, és álnokul él, elköveti azokat az utálatos dolgokat, amelyeket a bűnös ember szokott, az ilyen éljen-e? Igaz tettei, amelyeket azelőtt véghezvitt, nem maradnak emlékezetben. Hűtlenségéért, amelyre vetemedett, és vétkéért, amelyet elkövetett, meg fog halni!*« (Ez 18,24) Tehát Isten nemcsak akarja, de munkálja is a bűnös halálát, miközben szomorkodik miatta. Erasmus azt állítja, hogy a Szentírás önmaga nem képes eloszlatni ezt az Isten akarata körüli homályt. Szerinte Isten azért rendelte a római tanítóhivatalt, hogy a Szentírás fölött álló tekintélyével ezt megtegye. A római tanítóhivatal pedig – Erasmus szerint helyesen – úgy világítja meg a kérdést, hogy a szabad akaratra/döntésre mutat, mint megoldásra. E szerint Isten minden embernek felkínálja az üdvösséget, de senkire sem erőszakolja rá. Az ember szabad döntésén múlik, hogy a felkínált üdvösséget elfogadja-e vagy visszautasítja.

Erasmus ... azt vallja, hogy üdvösségünk a magunk szabad döntésén múlik.

Luther válasza

Luther rámutat: a Szentírásban nincs homály, csak éppen Erasmus nem tud különbséget tenni Isten kétféle igéje: törvénye és evangéliuma között. A törvény szava a bűnös halálát követeli, és ez a bűnbánatot tartani és megtérni nem akaró, megátalkodott bűnösnek szól. Az evangélium

szava viszont a megtérő bűnösnek hirdeti a kegyelmet: Isten nem gyönyörködik a bűnös halálában, hanem azt akarja, hogy megtérjen és éljen. Tehát nincs szükség egy Szentírás fölötti tekintélyre, hogy az állítólagos homályt eloszlassa. Aki figyelembe veszi, hogy az Írás melyik igéje kinek szól, az semmilyen homályt nem tapasztal.

Erasmus és a római tanítóhivatal válaszát Luther veszedelmes tévedésnek tartja, mert a szabad akarat/döntés tanítása kiveti Isten kezéből az ember örök sorsa felőli döntést, és a bűn által elhomályosodott értelmű ember kezébe adja. Mai szóval olyan ez, mintha a száguldó autó vezetője menet közben vak útitársának adná át a volánt. Luther a legnagyobb örömhírnök, valódi evangéliumnak tartja, hogy örök sorsát annak az Istennek a kezében tudhatja, aki szeretett Fiát, Jézus Krisztust is kész volt föláldozni és halálba küldeni üdvösségéért. Mert nem kétséges, hogy az az Isten, aki iránta való szeretetéből erre az áldozatra kész volt, mindent meg fog tenni annak érdekében, hogy földi élete különböző eseményeit – legyenek azok bármily keservek – üdvössége szolgálatába állítsa, és végül az így kiállt keresztek és szenvedések által megtisztítsa a bűntől és felkészítse az örök életre. Más szóval Istennek van rá hatalma (potenciája), hogy üdvözítő tervét a bűn ellenére is érvényre juttassa az ember életében. De ez nem az ember szabad akaratától/döntésétől függ, hanem Isten döntött így, amikor Krisztust emberi testben a földre küldte. Istennek ezt a döntését azonban csak a *hit* ragadhatja meg.

Hitre viszont saját elhatározásából, saját döntése eredményeként senki sem juthat. Sőt egyik ember sem képes egy másikat hitre vezetni, ha még annyira szeretné is. A hit Isten ajándéka. Van, akinek Isten az ige hallása által megadja az üdvösség szempontjából nélkülözhetetlen hitet, van akinek nem adja meg. Ez egyedül Istentől függ. Ezt jelenti, hogy egyedül Istené a választás. Az embernek erről nincs joga Istent, mint egy szatócsot, elszámoltatni – mondja Luther. Az ember nem róhatja fel Istennek, ha nem emberi elgondolások szerint akar Isten lenni. Ember nem bírálhatja meg Isten ítéleteit. Akkor sem, ha értelme nem képes belátni azok igazságos voltát. Az embernek a teremtmény alázatával kell elfogadnia, hogy Isten igazságossága emberi logikával nem követhető. De ettől az még nem logikátlan, hanem számunkra megismerhetetlen isteni logika érvényesül benne. Ám a hit, anélkül hogy be tudná látni, mégis meg van győződve, hogy Isten minden ítélete igazságos – hangsúlyozza Luther. Isten egy isteni logika szerint igazságos döntéssel ajándékoz meg igéje által egyeseket a hit ajándékával, és keményít meg másokat az igével és a hittel szemben – miként egykor a fáraóval tette.

Nem a kettős predestináció tanítása, hanem a hit a megoldás

Mint fentebb láttuk, Luther épp úgy szembe nézett a kettős predestináció félelmetes Istenével, mint később a genfi reformátor, Kálvin. De amíg Kálvin a kettős predestináció tanát az Isten-kérdés végső megoldásának tekintette, addig Luther – bár komolyan számol a kettős predestináció Istenével, mint *»amit értelmünknek kényszerűen el kell fogadnia«* –, Isten ki nem nyilatkoztatott titkainak kutatása helyett az Írásokban, és azon belül is mindenképp előtt a Krisztus kereszthalálában adott kinyilatkoztatáson tájékozódó hitet tekinti az egyetlen üdvösséges megoldásnak.

A második részben többek között arról kell szót ejtenünk, hogy Isten nem töri le az övével elmentés akaratát, hanem a maga szent akaratának szolgálatában engedni érvényesülni.

Búcsú Herényi Istvántól

Kedves Herényi Család! Tisztelt Egybegyűltek! Testvéreim az Úr Jézus Krisztusban!

Szomorú tisztem, hogy a munkáját már befejezett Ordass Lajos Baráti Kör nevében – mint annak volt titkára – néhány búcsúzó mondatot mondjak a dr. Herényi István emlékére tartott hálaadó istentiszteleten.

Az 1988. december 10-én alakult Ordass Lajos Baráti Kör célja volt: „néhai D. Ordass Lajos szellemi örökségének: mély evangéliumi hitének, az egyházzal és a magyar nemzettel kapcsolatos irányt mutató szolgálatának ébren tartása.” Ezért munkálkodott egyházunknak az evangéliumból fakadó megújulásáért és belső rendjéért, autonómiájáért, a lelkiismereti és vallásszabadságáért. Ennek a célnak az elérése érdekében gyűjtötte az Ordass püspök tevékenységével kapcsolatos dokumentumokat, szervezett előadásokat, adott ki könyveket és szerkesztette a Keresztyén Igazság című negyedéves folyóiratot. Megjegyzem, hogy mindezen tevékenységünket 2010 őszétől megalégedésünkre az Ordass Lajos Alapítvány folytatja.

Örömmel jelentem, hogy dr. Herényi István nemcsak egyike volt a Baráti Kör 21 alapító tagjának, de a Kör éppen az ő javaslatára alakult meg. S most, amikor teremtető és megváltó Istenünk hazahívta őt, az alapító tagok közül tizenegyedikként indult el a minden halandók útján. Kezdetől fogva tagja volt a Kör Választmányának, 1998 májusától 2007 decemberéig pedig, tehát mintegy 9 és fél éven keresztül ő volt az Ordass Kör elnöke is. Megbízását feladatnak tekintette, előadásokat tartott, javaslatokkal fordult egyházunk zsinatához, az Országos Presbitériumhoz, s nem rajta múlt, hogy az utóbbiak kevés eredményt hoztak. Előadásai és vitairatai rendre megjelentek a Kör folyóiratában, a Keresztyén Igazságban.

1990-ban a TV2 emlékműsört készített Ordass püspökről. A riport során Dóka Zoltán a következőket mondta a püspökről: „Ordass elkötelezettje volt az igazságnak. [...] Ő mindig ezt a kérdést tette fel: mi az igazság? És ez éppen a lutheránus teológiának is a sajátossága. [...] Ő nem a történelmi szituációból indult ki. Nem a történelmi érdekek vezették. Nem a modus vivendit kereste. Hanem azt kérdezte mindig, hogy mi igaz és mi nem.”

Dr. Herényi István – szeretett és tisztelt püspökünkhöz hasonlóan – egész életében az igazság, a jogi és az isteni igazság harcosa volt. A Baráti Kör elnökeként arra a Jézusra tekintett, aki „az út, az igazság és az élet!” Egyik előadásában a Kör és a maga számára is irányt mutatónak vallotta az ószövetségi igét: „Az igazság felmagasztalja a nemzetet, a bűn pedig gyalázatára van a népeknek.” (Péld 14,34)¹ Az igazság, az Isten törvényében és akaratában megtalálható igaz-

Az Isten törvényében és akaratában megtalálható igazság volt egész élete vezérelve.

---

¹ Áttekintés az Ordass Lajos Baráti Kör tíz esztendejéről (Keresztyén Igazság új folyam 43. sz. 1999. ősz, 35. old.)

ság volt egész élete vezérelve. 1949-ben kettétört jogi karrierje, kitették a bíróságról, mert felmentett egy vádlottat, akit felettesei szerint el kellett volna marasztalni. Nem alkudott meg, s tettének vagy állásfoglalásának igazságtalan következményét felemelt fejfel vállalta. Az egyházon belül is pártját fogta az egyházpolitikai okokból üldözött és félreállított papoknak, s adott jogi tanácsokat vagy írt beadványokat igazukért harcoló gyülekezeti tagoknak, sőt megbélyegzett gyülekezeteknek is. Tette mindezt annak tudatában is, hogy mindezért egyházi testületek-ből távoznia kell. Herényi István számára nem számított az ellenfelek rangja vagy hatalma, legkevésbé értésére adott kívánsága, egyedül a mindenkinél hatalmasabb Úr igazsága.

Testvéreim az Úrban! Mindezek tudatában szomorúan búcsúzom a jó baráttól, a Krisztusban testvértől, az Ordass Lajos Baráti Kör volt elnökétől. Tiszteltem és szerettem őt, hiszen életével, az igazsághoz minden áron való ragaszkodásával határozott példát mutatott. Tiszteltem és szerettem őt, mert Jézus Urunk kereszthordozó tanítványa volt. Hiszem, hogy amikor megköszönöm őt a Mindenhatónak, sokak háláját is tolmácsolom! Emléke legyen áldott közöttünk! Szeretteit pedig vigasztalja meg élő Urunk, Jézus Krisztus!

Herényi István folyóiratunkban megjelent írásai:

Görög rítusú egyházak Magyarországon a X. és XIII. század között. Keresztyén Igazság, 2007. 74. sz. 6–9. old.

Gondolatok a történeti Jézus kérdéséhez. Keresztyén Igazság, 2006. 69. sz. 31–34. old.

Karsay Sándor, az utolsó dunántúli szuperintendens 190 éve született Győrött. Keresztyén Igazság, 2004. 64. sz. 28–34. old.

Áttekintés az Ordass Lajos Baráti Kör tíz esztendejéről. Keresztyén Igazság, 1999. 43. sz. 35–36. old.

Emlékezés Botta István temetésén. Keresztyén Igazság, 1999. 42. sz. 8. old.

Isten útja – ember útja. Keresztyén Igazság, 1998. 40. sz. 26–28. old.

A református és evangélikus törvényalkotásról. Keresztyén Igazság, 1996. 31. sz. 14–17. old.

Megjegyzések dr. Boleratzky Lóránd egyházjogi könyvéhez. Keresztyén Igazság, 1992. 14. sz. 26–27. old.

A zsinatról. Keresztyén Igazság, 1992. 13. sz. 34–38. old.

Javaslat az Országos Presbitériumhoz. Keresztyén Igazság, 1990. 6. sz. 40–41. old.

Herényi István emlékezete

1918. május 20-án született Cegléden. Apai és anyai nagyapja egyaránt evangélikus lelkészek voltak, akiknek szellemisége erős hatással volt életének első szakaszában, amelyet Rákospalotán, Beleden, majd Győrszemerén töltött. Középiskoláit a Madách Gimnáziumban végezte, a jogi diplomát a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem jogi karán szerezte meg. Egy éves bresloui ösztöndíjas év után 1944-ben kikerült a frontra, ahol részt vett a védelmi harcokban, majd hadbírói beosztást kapott. Amerikai hadifogság után újra a Budapesti Büntető Törvényszékre került, ahol kezdetben jegyző, később bíró lett. 1947-ben feleségül vette Sass Katalin tanítónőt. Házasságukból öt gyermek született. Felesége két évvel ezelőtt halt meg.

1949-ben egy koncepció perben hozott felmentő ítélete miatt bírói állásától megfosztották. Ezt követően csak segédmunkásként tudott öt éven keresztül, főleg vidéken, dolgozni. Közben bekapcsolódott a Deák téri evangélikus gyülekezet életébe, ahol presbiter lett. Eközben teológiát is tanult, azonban az Ordass Lajos és Keken András előtt tett vizsgákat a Teológiai Akadémia nem ismerte el.

1954-től másfél évig Tatabányán működhetett ügyvédként, majd 1978-ban történt nyugdíjba meneteléig Budapesten dolgozott.

Herényi István annyira sokoldalú munkát végzett, hogy felette nehéz tevékenységének minden vonatkozását felidézni. Mégis, ha az ő példamutató életpályáját megrajzolni akarjuk, mindenképpen fontos, hogy példás családi életéről, rendíthetetlen haza- és egyházszeretetéről, és az ennek keretében végzett védői tevékenységéről, végül pedig tudományos munkásságáról legalább nagy vonalakban megemlékezzünk.

A kommunista elnyomás alatti időkben csekély, bizonytalan jövedelem mellett öt gyermek felnevelését vállalni, szinte hőstettnek tekinthető. Főleg akkor, amikor a gyermekek diplomával a kezükben fejezték be tanulmányaikat.

Herényi István a haza védelméből is kivette részét a Torda körüli véres harcokban. Hadbírói beosztásában mindig emberséges álláspontot foglalt el, lelkiismerete tiszta maradt.

Az evangélikus egyházban a jogrend biztosítása érdekében végzett munkássága egyenesen páratlan, aligha van rajta kívül más, aki akkora kockázatot vállalt volna, mint ő. Deák téri presbiterségét, veszprémi egyházmegyei ügyészi tisztét, nemkülönben gyúrói megbízatását arra használta, hogy az állami vagy még inkább az egyházi szervek által üldözött lelkészeket és egyháztagokat segítse, és a büntetések alól lehetőleg mentesítse. Jellemző volt Hulej Alfréd bócsai lelkész esete, akit azért ítélték el, mert a forradalom kapcsán izgatásnak minősítették arról az ígéről szóló prédikációját, hogy „*enyém a bosszúállás, én megfizetek.*” (Zsid 10,30)

Az Ordass Lajos és Keken András előtt tett vizsgákat a Teológiai Akadémia nem ismerte el.

Az egyházi illegitim vezetőséggel vívott legkeményebb összetűzése a fóti ügy kapcsán alakult ki. Ordass Lajos helyettesének, Zászkaliczky Pál fóti lelkésznek a halála után, a gyülekezet akaratára az volt, hogy az elhalt egyik fia legyen az utód. Ezt mind Káldy, mind az államhatalom ellen-

Az evangélikus egyházban a jogrend biztosítása érdekében végzett munkássága egyenesen páratlan.

---

ezte. A gyülekezet legnagyobb ellenállása abban mutatkozott meg, hogy a templomajtót a beiktatásra érkező Nagy István és az esperes zárva találta, így ez megghiúsult. Az eljárás során Herényi István segítségével a gyülekezet az egyházi bíróságon támadta meg a püspök

intézkedését. Emiatt Káldy minősíthetetlen levélben támadta Herényit, s tőle az összes egyházi tisztségéről való lemondását követelte. Annyi eredmény mégis született, hogy a gyülekezet végül is öt személyt jelölhetett meg, akik közül Káldy választott utódot.

Herényi István többek között a Weiszer Elek és Kendeh György esetében törvénytelenül alkalmazott „közérdekű áthelyezés” ellen is jogorvoslattal próbálkozott. Sajnos eredmény nélkül, jóllehet két egyetemi tanári szakvélemény is a fellebbezés jogosságát hangoztatta. A Schulek Tibor ellen indított fegyelmi ügyben legalább annyit el tudott érni, hogy nyugdíját meghagyták. Joób Olivér fegyelmi ügyében a szabálytalanságok olyan nagyfokúak voltak, hogy a tárgyalást védő nélkül is megtartották.

Jellemző széles körű segítő tevékenysége, hogy Tánczos Dezső és Dobrossy Lajos református lelkészek ügyében is segítséget nyújtott.

Herényi István tudományos munkásságáról sem szabad megfeledkezni. 1991-ben megírta *Az evangélikus egyház az egyházjogtörténet tükrében (1945–1990)* című munkáját. Tudományos képesítést is szerzett, és elsősorban Vas megyei és őrségi vonatkozású kutatásokat végzett, illetve tanulmányokat írt.

Utolsó egyházi intézkedésként törvénytelenül megszüntették egyházmegyei törvényszéki ügyészi tisztségét. A megváltozott egyházi légkörben gyúrói felügyelői állásáról Ottlyk törvénytelen megválasztása miatti tiltakozásul mondott le.

Tudományos munkásságáról sem szabad megfeledkezni.

1988-ban az ő kezdeményezésére alakult meg az Ordass Lajos Baráti Kör és alakult meg a Keresztyén Igazság című kritikai folyóirat. A

Körnek majd tíz évig volt az elnöke. Ez alatt az idő alatt sok előrevivő ötlete volt, amely nagyban hozzájárult a Kör jó működéséhez.

Herényi István egész életében az igazságkeresés tántoríthatatlan képviselője volt. Hatalmas bátorságról tett tanúbizonyságot, amikor bátran szembeszállt az egyházi vezetőség törvénytelen intézkedéseivel. Mindhalálig hű maradt az evangéliumhoz, egész életét áthatotta a jog érvényesülésére és emberszeretetre irányuló törekvés, amely nála egységet alkotott. Ordass nyomdokain akart járni és őt tekintette példaképének.

Áldjuk az Uristent, hogy ilyen hosszú ideig nekünk adta őt. Legyen áldott emlékezete!

Identitás és tolerancia¹

Luther Márton: Ezt a művet neked ajánlottam, uram. Az Újtestamentum fordítása a saját nyelvünkre.

Bölcs Frigyes: Német nyelvre? De ezzel elválasztasz minket Rómától! Örökre!

Luther Márton: Én mindig is kerestem a keresztyén egységet, de nem a talpnyalás révén. Az Úr szavát visszhangzom, nem Rómáét.

Bölcs Frigyes: Róma törvénye a valóságosabb!

Luther Márton: Én Krisztus valóságában hiszek!

Bölcs Frigyes: És nem kötsz kompromisszumot?

Luther Márton: Nem.

Bölcs Frigyes: Ó... Tisztában vagy azzal, hogy ezt provokációként fogják értelmezni?

Luther Márton: Igen.

Bölcs Frigyes: És nem fognak habozni, hogy visszaüssenek!

Luther Márton: Igen, tudom.

Bölcs Frigyes: Nos, akkor hát Isten legyen veled! Gondolod, hogy megkaphatom az ajándékomat?²

Mint ismeretes, a néhány éve kidolgozott, a reformáció ötszázadik évfordulóját előkészítő tematikában az idei esztendő a „Reformáció és tolerancia” címet viseli.

Tartok tőle, hogy könnyen kiérezhető a központilag meghatározott cím mögött az a tendenciózus elvárás, miszerint egy ilyen témát felölélő előadásnak elsősorban arról kell(ene) szólnia, hogy a reformáció egyháza, sőt egyházai mennyire toleráns módon viselkedtek abban a korban, amelyben világszerte fellobbantak az ellenreformáció máglyái – noha ez a bizonyos egyháztörténeti művek által a köztudatba ágyazott sablon egyébként eleve nélkülöz minden történeti alapot.

További elvárás lehet egy ilyen témájú előadással kapcsolatosan, hogy az evangélikus egyházat haladó és felvilágosult közösségként mutassa be, amely toleráns módon viseltetik minden más vélemény iránt, és ezzel együtt kinyilvánítsa, hogy a merev dogmatizmusnak, a szűkkeblű, csak egyetlen igazságot ismerő hitvallásosságnak korunkban már nincs létjogosultsága. E szerint a vélekedés szerint az evangélikus egyháznak az volna a legfőbb értéke, hogy sokszínű, és minden irányzat békésen megfér a sorainkban.

Mindezek helyett a következőkben igyekszünk megvizsgálni biblikus alapon és a lutheri teológia mércéjén, hogy mit is jelent Isten népe számára az önazonosság, illetve hogy ennek az ön-

---

1 Elhangzott a Soproni Egyházmegye LMK ülésén 2013. február 13-án.

2 Luther Márton (*Joseph Fiennes*) és Bölcs Frigyes (*Sir Peter Ustinov*) beszélgetése Eric Till Luther című filmjében (2003).

azonosságnak mennyire tág vagy éppen szűk a toleranciája, majd vizsgálódásunk nyomán elemezzük mai helyzetünket, illetve megpróbáljuk meghatározni a jövő lehetséges útjait.

Az Ószövetség népének identitása

Az Ószövetség tanúsága szerint Isten szilárd önazonosságot ajándékozott legfőbb teremtményének, az embernek. Saját képére és hasonlatosságára alkotta meg őt, és az egész teremtett-ségre kiterjedő mandátummal látta el (Gen 1,27–28). A bűnessel éppen az embernek ez az önazonossága semmisült meg, és lett az Isten képére alkotott teremtményből a bűn szolgája. Izrael identitása alapvetően a legfőbb, majd a babiloni fogság korától deklaráltan egyetlen Istenként megismert JHWH, az Úr személyéhez kötődik. Maga a név – amelynek kialakulása alighanem megelőzte magának a törzsszövetségnek a létrejöttét – ugyancsak az Úr jelenlétéhez kapcsolható:

Nem Jákób lesz ezután a neved, hanem Izrael, mert küzdöttél Istennel és emberekkel, és győztél. (Gen 32,29)

Izrael önazonosságának alapja az egyébként a korban széles körben gyakorolt körülmételés volt, amelyet az ősatyákra vezettek vissza (Gen 17,9–14). Ugyanúgy, mint magát az Úrral kötött szövetséget, amely kiválasztottá tette nemcsak az ősatyákat, hanem leszármazottaikat is – nyilván függetlenül a valódi vérségi köteléktől (Gen 17,19; 26,24; 28,13–15). Az egyiptomi eredetű Exodus-tradíció ennek a szövetségnek a folytatását, illetve megújítását jelöli meg a formálódó törzsszövetség identitásának alapjául (Ex 19,4–6a). Ez a hagyomány a letelepedést követően is tovább élt. A Deuteronomiumban már – gyaníthatóan liturgikus háttérű – hitvallásként találkozunk vele:

Bolyongó arámi volt az őszám, aki lement Egyiptomba, és jövevény volt ott kevesedmagával, de nagy, erős és hatalmas néppé lett ott. Az egyiptomiak azonban rosszul bántak velünk, nyomorgattak, és kemény rabszolgamunkát végeztettek velünk. Akkor az Úrhoz, atyáink Istenéhez kiáltottunk segítségért, az Úr pedig meghallotta szavunkat, és meglátta nyomorúságunkat, gyötrelmünket és sanyarú sorsunkat. És kihozott bennünket az Úr Egyiptomból erős kézzel és kinyújtott karral, nagy félelmet keltő jelek és csodák között. Azután behozott bennünket erre a helyre, és nekünk adta ezt a földet, a tejjel és mézzel folyó földet. (Deut 26,5b–9)

Úgy tűnik, hogy Izrael identitását az ószövetségi kor utolsó szakaszában éppen maga a Deuteronomium határozta meg. Kr. e. 622-ben Jósias király emberei leltek rá a nagyrészt ezt az anyagot tartalmazó törvénykönyvre a templomban, és a király erre alapozva vezette be vallási reformját: szövetséget kötött az Úrral, lerombolta a hagyományos kánaáni kultuszhoz tartozó áldozóhalmokat – amelyeknél az Urat csupán mint a hely legfőbb baalját tisztelték –, illet-

ve a törvénykönyv rendelkezései szerint megtartotta a páska ünnepét (2Kir 23,1–23). A babiloni fogságban még határozottabb alakot öltött ez az identitás, amelynek legalapvetőbb jellemzője a korábbi henoteizmust felváltó markáns és egyértelmű monoteizmus volt. Ezt a fogság második felének egyik legmeghatározóbb – habár név szerint nem ismert – prófétájánál láthatjuk elsőként:

*Én, én vagyok az Úr,
rajtam kívül nincs szabadító.
Én mondtam meg, hogy megszabadítalak,
én hirdettem, nem valamelyik idegen isten.
Ti vagytok a tanúim – így szól az Úr –,
hogy én Isten vagyok.
Ezután is csak én leszek!
Nincs, aki kezemből kiragadjon,
ha én cselekszem, ki másíthatja meg? (Ézs 43,11–13)*

A fogságot követően a júdai zsidóság pontosan ehhez a tradícióhoz kötötte magát:

Akkor az egész nép egy emberként összegyűlt a Vízi-kapu előtt levő téren, és azt mondták az írástudó Ezsdrásnak, hogy hozza elő Mózes törvénykönyvét, amelyet az Úr adott Izráelnek. A hetedik hónap első napján tehát odavitték Ezsdrás pap a törvényt a gyülekezet elé, amely olyan férfiakból és nőkből állt, akik mindnyájan meg tudták érteni a hallottakat. Fölolvasta azt a Vízi-kapu előtt levő téren virradattól délig, azok előtt a férfiak és nők előtt, akik meg tudták azt érteni. Az egész nép figyelemmel hallgatta a törvénykönyvet. (Neh 8,1–3)

Figyelemreméltó, hogy a Deuteronomium-tradíció mennyire intoleráns a JHVH-kultuszon kívül álló, attól különböző valamennyi hagyománnyal szemben. Az Úr éppen azért veti el magától Sault, mert egy győztes hadjárat során nem irtja ki maradéktalanul a legyőzött ellenséget, hanem megkíméli a királyukat, valamint elkeríti magának a zsákmányul ejtett jószág legjavát (1Sám 15,1kk). Ennek jegyében gyilkoltatja halomra a Kármel-hegyen Illés próféta³ a Baal-papokat (1Kir 18,40).

Maga a Deuteronomium sem ismeri a kíméletet az idegen szokásokkal szemben. A honfoglalás szituációjába ágyazott törvénykönyv óvja a választott népet attól, hogy felvegyék a kánaáni szokásait (Deut 18,9), illetve hogy idegeneket fogadjanak be saját közösségükbe (Deut 23,2–4). Le kell rombolniuk az őslakosság szent helyeit és bálványszobraikat (Deut 7,5; 12,2–3).

3 Illés próféta pontosan abban a korban élt, amelyben a legelterjedtebb feltételezés szerint a Deuteronomium szövege keletkezett.

Még radikálisabb követelésként az Úr megparancsolja nekik, hogy magukat a bálványimádó kánaániakat is mind egy szálig ki kell irtaniuk (Deut 13,13–19). Ennek a kegyetlen elhatárolódásnak világosan megfogalmazódik a célja is:

De az itt lakó népek városaiban, amelyeket Istened, az Úr ad neked örökségül, ne hagyj életben egy lelket sem! Irtsd ki őket mindenestül: a hettitákat, az emóriákat és a kánaániakat, a perizzieket, a hivvieket és a jebúsiakat, ahogyan megparancsolta neked Istened, az Úr azért, hogy meg ne tanítsanak benneteket mindazoknak az utálatos dolgoknak az elkövetésére, amelyeket ők isteneik tiszteletére elkövetnek, és így ne vétkeztek Istenetek, az Úr ellen. (Deut 20,16–18).

Hogy mennyire erős identitást adott Izráelnek ennek a hagyománynak az évszázadokon átívelő továbbélése, arra talán a legismertebb ószövetségi példa a babiloni fogságot követő tisztulási folyamat, amelynek keretében a családfők – minden bizonnyal személyes, családi tragédiaként megélve az eseményt – elbocsátották pogány származású feleségeiket (Ezsd 10,10kk)⁴

Az Újszövetség népének identitása

A tanítványokat pedig Antiochiában nevezték először keresztyéneknek. (ApCsel 11,26b)

Vagyis Krisztus-követőknek. Ez azonban a fenti megjegyzés szerint nem a názáreti Jézust Úrnak és Messiásnak vallók önmeghatározása, hanem a külvilág – minden bizonnyal a helyi zsidó diaszpóra – által rájuk aggatott elnevezés.

De hogyan tekintett önmagára az Újszövetség népe?

Kései, de nagyon markáns, ószövetségi ízű (vö. Ex 19,5–6; Deut 7,6) megfogalmazás szerint a Krisztus-hívók közössége kiválasztott, megújított, Istenhez tartozó közösség:

Ti azonban választott nemzetiség, királyi papság, szent nemzet vagytok, Isten tulajdonba vett népe, hogy hirdessétek nagy tetteit annak, aki a sötétségből az ő csodálatos világosságára hívott el titeket, akik egykor nem az ő népe voltatok, most pedig Isten népe vagytok, akik számára nem volt irgalom, most pedig irgalomra találtatok. (1Pt 2,9–10)

A páli iratokban – az Újszövetség legkorábban keletkezett szövegeiben – a korai keresztyéneknek ugyanezzel az önazonosságával találkozunk. A keresztyének szentek és Isten által szere-

⁴ Ezdrás jeruzsálemi működése a Kr. e. V. század közepére – más feltételezések szerint még későbbre – tehető, ráadásul az idegen asszonyok elbocsátásáról már egy teljesen más hagyományanyag, a papi tradíció tudósít, ami megint csak azt mutatja, hogy a törvénykönyvnek a közösségi identitásra gyakorolt hatása túlélte a klaszszikusnak tekinthető Izráel felbomlását.

tettek (Kol 3,12), akik ugyan ebben a világban élnek, mégis Isten világához tartoznak (Fil 3,20). Ennek az identitásnak szilárd alapja volt már a második keresztyén nemzedék életében, mégpedig az apostoli hagyomány, azaz a Jézus által kinyilatkoztatott evangélium:

Ezért tehát nem vagytok többé idegenek és jövevények, hanem polgártársai a szenteknek és háza népe Istennek. Mert ráépültetek az apostolok és a próféták alapjára, a sarokkő pedig maga Krisztus Jézus, akiben az egész épület egybeilleszkedik, és szent templommá növekszik az Úrban, és akiben ti is együtt épültök az Isten hajlékává a Lélek által.cle

Egy másik misztikus párhuzam szerint Pál az egyházat Krisztus testének, a hívőket pedig e test tagjainak nevezi:

Hiszen egy lélek által mi is mindnyájan egy testté kereszteltettünk, akár zsidók, akár görögök, akár rabszolgák, akár szabadok, és mindnyájan egy Lélekkel itattattunk meg. (...) Ti pedig Krisztus teste vagytok, és egyenként annak tagjai. (1Kor 12,13.27)

Az első keresztyén nemzedékek élethelyzetének sajátossága, hogy az üdvösség beteljesedését még igen közeli időpontra, a saját életük során várták. Ezért aztán úgy beszéltek önmagukról, mint akik a feltámadás napján nem fogják megelőzni a már elhunytakat, hiszen addig a napig meg fognak maradni (1Thessz 4,15.17). Nekik nincs szükségük a feltámadásra, mert az utolsó idők eljövetelekor csupán el fognak változni (1Kor 15,52).

Ettől függetlenül a keresztyéneknek ebben a világban is megvan a maguk küldetése. Jézus szavai szerint ők a föld sója, a világ világossága, a hegyen épült város (Mt 5,13–16). Ez egyrészt azt jelenti, hogy a Krisztus-hívők tanúskodnak a világban Urukról (ApCsel 1,8), másrészt pedig azt, hogy új emberré lettek, akiknek nincs közük egykori – testi – önmagukhoz (Ef 4,22–24). Azaz semmiképpen sem igazodhatnak többé a világhoz (Róm 12,2). Az új emberré válásnak természetesen megvannak az etikai következményei is (Ef 4,25–32).

Jézus maga is éppen a megtérés radikális programjával lépett fel Galileában, figyelmeztetve az Isten uralmának közelségére (Mk 1,15). Tanítványait ugyanezzel a gyökeres tudátalakítást követelő – ha úgy tetszik, teljesen intoleráns – mandátummal ruházta fel:

Menjete el tehát, tegyetek tanítvánnyá minden népet, megkeresztelve őket az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében, tanítva őket, hogy megtartsák mindazt, amit én parancsoltam nektek; és íme, én veletek vagyok minden napon a világ végezetéig. (Mt 28,19–20)

A keresztyéneknek természetesen számolniuk kell azzal, hogy a Krisztussal ellenséges világ részéről meg nem értéssel, üldözéssel fognak szembesülni. Ezért annak, aki Krisztus útját vállalja,

el kell vesztítenie az életét, keresztet kell hordoznia és minden evilági köteléket fel kell áldoznia Krisztusért (Mt 10,34–39). Ezt a tényt hamarosan a gyakorlatban is meg kellett tapasztalniuk a hívőknek (ApCsel 7,54–60; 12,1–5).

Szükséges néhány mondatban szólunk a korai keresztyének identitásának egyik legfontosabb próbakövérről, a pogánykeresztyének és a zsidókeresztyének között körvonalazódó konfliktusról. Bár az egyház első nemzedékében túlnyomó többséget alkotott a zsidó háttérű elem, már maga Jézus intette az övéit a zsidó kegyességtől (Mt 6,2.5.16; 16,6). Ugyanezt az irányt képviseli az újszövetségi kánonból kimaradt, a Kr. u. I–II. század fordulóján keletkezett Didaché, amikor óvja a keresztyéneket a zsidó szokásoktól, Jézushoz hasonlóan egyszerűen képmutatónak nevezve a zsidókat, közelebbről gyaníthatóan a farizeusokat:

Böjtjeitek ne legyenek együtt a képmutatókkal, ők ugyanis a szombat utáni második napon és ötödik napon böjtölnek; ti a negyedik napon és az előkészületi napon⁵ böjtöljétek; ne imádkozzatok úgy, mint a képmutatók, hanem úgy, ahogyan az Úr parancsolta evangéliumában...⁶

Noha kezdetben valóban erősnek mutatkozott a zsidókeresztyén szárny, az egyház identitását mégsem verték bilincsbe a múlthoz fűződő kötelékek. A pogányok bekapcsolását a keresztyén közösségbe isteni parancsként élték meg (ApCsel 10,9–1644–48). Bár a zsidó származású hívők részéről nyilván nehéz volt az addigi merev határvonalak példátlan átlépése (Gal 2,11–14), a valóság mégis az volt, hogy az egyházban feloldódtak ezek az addig áthághatatlannak számító különbségek (Gal 3,28; Kol 3,11). Végül az egyház Kr. u. 49-ben hivatalos állásfoglalást is adott, ami szerint a Krisztus-hívők közössége nem egy különleges karakterrel bíró zsidó gyülekezet, hanem egy teljesen új közösség (ApCsel 15,22–29). Természetes módon vettek ilyen irányt a dolgok, hiszen akik Krisztushoz tartoznak, azok nem az addigi életük, a test szerinti élet folytatását élik, hanem egy gyökeresen újat:

Mert a Krisztus szeretete szorongat minket, mivel azt tartjuk, hogy ha egy meghalt mindenkiért, akkor mindenki meghalt: és azért halt meg mindenkiért, hogy akik élnek, többé ne önmaguknak éljenek, hanem annak, aki értük meghalt és feltámadt. Úgyhogy mi mostantól fogva senkit nem ismerünk test szerint: ha ismertük is Krisztust test szerint, most már őt sem így ismerjük. Ezért ha valaki Krisztusban van, új teremtés az: a régi elmúlt, és íme, új jött létre. (2Kor 5,14–17)

Ez a változás pedig a keresztség által történik, amelynek a korban szokásos gyakorlata, az alámerítés magától értődően utal a régi élet elmúlására és az új kezdetére (Róm 6,1–11).

5 Azaz szombaton.

6 Apostoli atyák. Ókeresztyény írók 3. Szent István Társulat, Budapest 1988. 97. oldal

Témánk szempontjából szükségszerűen meg kell vizsgálnunk azt is, hogy mennyiben viszonyult az egyház engedékenyen az őt ért kihívásokhoz, illetve mennyiben zárkózott el azoktól?

Maga Jézus nemcsak azzal szembesítette a tanítványait, hogy hamis próféták és tévitanítók akarják megtéveszteni őket (Mk 13,5b–6; Mt 7,15–16a), de markáns kijelentéseket tett arról is, hogy aki nem az ő útján jár, az ellenség (Mt 12,30). Amikor a hitvalló Péter emberi módon próbálta hajlíztatni Mestere szavait, Jézus nemes egyszerűséggel Sátánnak nevezte őt (Mk 8,31–33). Pál szintén inti a hívőket, hogy az evangéliumon kívül ne akarjanak más igazságokat megismerni és más tanításokat követni (Gal 1,6–8; 1Tim 6,3–5). Az ilyenektől tartózkodni kell:

Kerüld az ostoba vitatkozásokat, a nemzetségtáblázatokkal kapcsolatos kérdéseket, a viszálykodásokat és a törvényeskedő harcokat, mert ezek haszontalanok és hiábavalók. A szakadást okozó ember elől egy vagy két megintés után térj ki, tudván, hogy az ilyen ember kivetkőzött önmagából, bűnben él, és magában hordja ítéletét. (Tit 3,9–11)

Ezzel együtt az őskereszténység is ismerte azt a magatartást, amelyet ma a tolerancia szóval írunk le, csak hogy azt teljes mértékben alávetette a Krisztus-hitből fakadó meggyőződésnek. Így ad tanácsot például Pál olyan adiaforon, a hit kérdésében lényegtelen kérdésben, mint a pogány templomok oltáráról a piacra került hústól – és ebben a korban a húsok jelentős része ilyen volt – való tartózkodás:

Az étel pedig nem változtat Istenhez való viszonyunkon; ha nem eszünk, nem lesz belőle hátrányunk, és ha eszünk, abból sem lesz előnyünk. De vigyázzatok, nehogy ez a szabadságotok valamiképpen megütközést ne váltson ki az erőtlenek között. Mert ha valaki meglát téged, akinek ismereted van, amint a bálványtemplomban asztalnál ülsz, vajon nem fog-e erőtlen lelkiismerete felbátorodni arra, hogy ő is megegye a bálványáldozati húst? És így ismereteddel vesztét okozod erőtlen testvérednek, akiért Krisztus meghalt. Így aztán amikor a testvérek ellen vétkeztek, és erőtlen lelkiismeretüket megsértitek, Krisztus ellen vétkeztek. Ezért tehát, ha az étel megbotránkoztatja testvéreimet, inkább nem eszem húst soha, hogy őt meg ne botránkoztassam. (1Kor 8,8–13)

Bár éppen ebben a kérdésben a Didaché már szigorúbban óv a bálványáldozati hús fogyasztásától, általános elvként leszögezi:

Ha tényleg vállalni tudod az Úr egész igáját, tökéletes leszel, ha nem tudod, tégy meg annyit, amennyire képes vagy.⁷

(folytatjuk)

7 Apostoli atyák. Ókeresztény írók 3. Szent István Társulat, Budapest 1988. 96. oldal

Felkészülés és felkészítés az istentiszteletre¹

– liturgia-didaktikai, liturgia-pedagógiai célok, lehetőségek, feladatok –

I. Bevezetés

Előadásomat öt gondolatra (tézisre) építem fel, hogy így egyszerűbb lehessen a kérdés, az elfogadó egyetértés vagy a tisztázó, együttgondolkodó ellentmondás. A fontos, hogy foglalkozunk a témával, s tudatosítsuk az istentiszteletre való felkészülés és felkészítés fontosságát. A fontossága ugyanis nem abban rejlik, hogy érdekességként, különlegességként az egyházi élet egy háttérbe szorult szegmenséről újra információkat szerzünk. Ez lehetne akár izgalmas is. Ennél azonban többről van szó: arról, hogy megtaláljuk-e az utat a kinyilatkoztatás rendszeres forrásához, megismerjük-e az Istennel való dialógus és az abból fakadó élet titkainak nyitját, és használjuk-e azt a több ezer éves tapasztalatot, amely a bűnös ember számára a „mégist” jelenti, azaz a halál helyett mégis az üdvösséget, az Istentől elzárt élet helyett mégis a vele való találkozás és együttélés ajándékát, az elhidegült távolságtartás helyett mégis a bizalmi őszinte és működőképés kapcsolat.

Az öröklődő (eredeti) bűnben elvesztettük az Istennel való természetes közösségünket, és bűnben születünk², azaz: egyikünk sem születik úgy, hogy antennája lenne az istentiszteletre, a »liturgia Dei«-re, és ösztönösen tudna pozitív választ adni az Isten megkeresésére és köztünk végzett meghívó, megmentő, újjáteremtő munkájára. Mert hiszen ez az istentisztelet: Isten szól (verbális és nonverbális eszközökkel), cselekszik, s mi, emberek válaszolunk³. Dialógust folytatni azonban nem mindenki képes. A dialógusra való készségünket tanulni kell. A párbeszéd technikáit el kell sajátítanunk. A beszélgetéshez szükséges információkat, ismeretanyagokat meg kell szereznünk. Ezért fontos, hogy témánkat az egyház többféle szintjén végiggondoljuk. Akadémiai szinten éppen úgy, mint az egyházkormányzat, a gyülekezeti élet és a különböző egyházi-közösségi lét szintjén.

II. Az öt gondolat (Tézisek)

- A liturgia – mint Isten jel- és cselekvésrendszere – tanulható, lényege szerint elsajátítható.
- A liturgia ismeretanyaga átfogja a teljes keresztyén életet.
- A liturgia elsajátításához igényt kell ébreszteni, és személyes kötődést kell kiépíteni.
- A tudatos és érzelmi elsajátítás komplementer folyamatok, ezért egymástól elválaszthatatlanok.

---

1 A tanulmány a szerző habilitációs előadásaként hangzott el magyar nyelven. (szerk.)

2 Vö. 51. zsoltár

3 Vö.: Luther prédikációját, amelyet a torgai vártemplom felszentelésekor mondott el. Erre az igehirdetésre sohan úgy tekintenek, mint az istentisztelet lutheri definícióját tartalmazó szövegre.

- A liturgikus oktatás és nevelés megkívánja a tradicionális eszközöket és az új utakat egyaránt.

A tézisek sorát természetesen hosszan folytathatnám, a jelen előadás keretei azonban ezt nem teszik lehetővé. Túl sokat markolva kevesebbet fognék. Még ennél is kevesebbet...

III. Kifejtés

1. A liturgia – mint Isten jel- és cselekvésrendszere – tanulható, lényege szerint elsajátítható.

A kinyilatkoztatás Istene nem kódolt jelrendszert használva adott és ad információt az embernek önmagáról, a világról, a vele való kapcsolat lehetőségéről és módjáról. Az Ószövetség egyik nagy felfedezése, hogy ti. Isten beszélő Isten, kiegészült az egyház és az egyes hívő emberek tapasztalata alapján azzal, hogy minden emberi érzékszervet, számos, az ember számára ismert és használható csatornát működtet az Isten. Teszi ezt azért, hogy az embert megszólítsa, formálja, megmentse és célba juttassa.

Ha pedig az ember számára felfogható, érthető és értelmezhető szavakról és jelzésekről van szó, akkor az megtanulható.

Az embernek minden – vele nem született – képességet tanulnia kell és lehet. Ezen tanulási folyamatok nyomán azonban olyan értékekre tehet szert, amelyek kiteljesítik emberségében. Menyivel inkább ez a helyzet Isten-viszonylatban. A bűnös kódoltságunk miatt nem tudunk Istennel beszélni – legfeljebb utána vágyakozni –, de Isten gyermekeinek közössége továbbadja, tradálja (hagyományozza) azokat a tapasztalatokat, amelyeket az Istennel való dialógusból szerzett. Isten szavakban és egyéb nonverbális eszközökkel adott életjeleiben olyan ismeretekre tehetünk szert, amelyek megtanulhatók.

Minden emberi érzékszervet, számos, az ember számára ismert és használható csatornát működtet az Isten.

A »liturgia Dei«-be való bekapcsolódás, az abban való aktív participáció ezért éppen úgy megtanulható, mint a mintaként örökölt, kimunkált emberi szokások, formák, „magatartásszekvenciák” (ahogy Manfred Jossutis, a gyakorlati teológia mindig mehökkentő módon fogalmazó alakja az istentiszteletet definiálja⁴). Ha pedig megtanulható, akkor megtanítható. Isten népe vezetőinek, szakértőinek és testvéri közösségének felelőssége, hogy tanítson, és a tanítás keretében a tanítványokat a Mesterhez vezesse. Nem öncélúan vagy az istentisztelet esztétikai élményéért, hanem az életet jelentő találkozás (egymásra találás) érdekében.

Ahogy a bevezetésben jeleztem, ez nem mellékes ügy és feladat, hanem a misszió mandátuma, krisztusi mandátum: Istenhez vezetni embereket⁵. Ez pedig az üdvösséget érintő felelősség. (A saját üdvösségünket és a ránk bízottak üdvösségét érinti.)

4 Vö: Jossutis, M., Der Weg in das Leben 11–12. o.

5 A liturgiában is (verbum gratiae) felcsendülő bibliai mondat: Krisztus meghalt bűneinkért, az igaz a nem igazakért, hogy Istenhez vezessen minket. 1Pt 3,18; Pröhle-ágenda, 132. o.

Ha nem tanuljuk meg az Isten liturgiájának (közhazsnú munkájának) a befogadását, ha nem sajátítjuk el a dialógushoz szükséges módszereket, attitűdöket, lemaradhatunk a nagy találkozásról, és másoktól is megvonjuk az életet jelentő lehetőséget. Természetesen az Isten és ember találkozásának – Isten fantáziájának végtelen volta szerinti – ezer és egy más lehetősége van. Mégis tetszett Istennek, hogy a bolondságnak tűnő igehirdetés által üdvözítsen⁶. Az istentisztelet egésze pedig – nem csak a prédikáció – igehirdetés. Koncentrált ige.

Isten azért nyilatkoztatta ki magát, s teszi ezt azóta is folyamatosan, hogy megértsük, megismerjük őt, ezáltal megkeressen és megmentsen. Ezért a kinyilatkoztatás és Isten-megszólalás kiváltképp való alkalma lényege szerint megtanulható és ezért megtanítandó.

A tanítás ünnepel és az ünnep tanít – fogalmazza híres tanulmányában Harald Schroeter-Wittke.⁷ Érdemes ezt a gondolatot alaposan ízelgetni, továbbgondolni.

2. A liturgia ismeretanyaga átfogja a teljes keresztyén életet.

Információ, gondolkodásmód, nyelvhasználat, magatartásformák, viszonyulások, bibliaismeret, -értelmezés és -teológia. Ezek mind olyan témák, amelyek az istentisztelet kapcsán szóba kerülnek. A liturgika a teológián belül is gyűjtőtudománynak mondható, hiszen a szent ismeretek mindegyikével kapcsolatban van. Nem csupán érinti a dogmatikát, etikát, biblikus teológiát, egyháztörténetet, vallástudományokat, hanem azokkal állandó kölcsönhatásban van. És akkor még nem említettük a teológia segédtudományait, ill. a teológián kívüli tudományok számos területét. A liturgika lényege szerint interdiszciplináris.

De nem csak a teológia tudományágairól kell ilyen értelemben szólni. A keresztyén élet minden területe kapcsolatban van az istentisztelettel, annak ismereteivel. Az ismerkedés, az útke-resés, a hitre jutás, a hitben való megerősödés, a hitgyakorlás, az imádság, az éneklés, a bűnbánat, a bűnbocsánat élménye és tapasztalata, a négy szemközt Istennel lehetősége és a közösség megtartó ereje – mind-mind idetartozik. S akkor még nem is beszéltünk a tanítványi lét- és magatartásforma sok-sok metódusáról, technikájáról, eljárási formájáról, amelyekhez forrás, ötlet, energiaátadó hely és alkalom az istentisztelet. A sor ennél sokkal hosszabb, de érezzük, hogy az istentisztelet és a keresztyén élet egymásra hatnak, egymásból táplálkoznak, így elválaszthatatlanok egymástól. Az istentisztelettel kapcsolatos tanulási folyamat tehát nem elvont, élet-től távoli tudományos kutatási terület, hanem igényes és részletes megalapozása mindannak, ami a létünkhöz, annak alapjaihoz és végső kifutásához éppen úgy hozzátartozik, mint a mindennapi életünk kérdéseisehez.

Ha a „jó pap holtig tanul” közmondás érvényes, az egyetemes papság protestáns tanítását szabad itt is használnunk és jól értenünk. Természetes, hogy elsőrenden a szakemberek képzése és továbbképzése a kulcskérdés. Evangélikus egyházunkban közel három évtizeden keresz-

---

A fent említett Manfred Josuttis Pastoral-theológiában így summázza a lelkeszi szolgálat lényegét: Istenhez vezetni. (Josuttis, Einführung in das Leben, 18. o.)

6 1Kor 1,21

7 Lásd irodalomjegyzék

tül nem volt érdemi liturgikus képzés. Egyházunk ismeretein, hiánybetegségein, alacsony szintű liturgikus kultúráján meg is látszik ez.

A sajnálatos ebben az, hogy ennek megfelelően igen nehéz az igény ébresztése is, hiszen csak azt lehet a lelkészekről és gyülekezeti tagoktól elvárni és számon kérni, amit meg is tanítottunk nekik. Az egyház vezetőinek, szakembereinek, a kincset már sejtőknek a felelőssége, hogy megmutassák, milyen kincs birtokában van az egyház. Az egyház, amely sokszor szegény kisemmizettként tengeti életét egy kincsesláda tetején ülve. Pedig csak a kulcs hiányzik, s megnyílna a beláthatatlan kincsesládák. Nem csupán az a kincs, amit az egyház kétezer év alatt felhalmozott, hanem ezekben és ezen felül mindaz, amit az egyház Ura ajándékba felkínált és adott.

Elsőrenden a liturgia aktív szereplőit kell, hogy a kulcsot megkapják, de ez a kulcs a gyülekezeté is, ezért a jó pap és a jó gyülekezet (egyetemes papság) együtt tanulhatja holtig az istentisztelet ismereteit, titkait, működési mechanizmusát és mélyen szunnyadó értékeit.

Folyamatos tanulás és egy „átfogó tanfolyam” – e kettő együtt jelzi a feladatot. A kettő között nem *vagy-vagy*, hanem *és* a helyes kötőszó. Folyamatosan lehet és érdemes tanulni.

Talán saját példám beszédes lehet sokak számára: 30 éve intenzíven foglalkozom az istentisztelet egészével és különböző részterületeivel. Egyre jobban érzem, hogy mi mindent nem tudok, nem ismerek. Most kezdem megsejteni, hogy mennyi mindent lehetne, kellene még megismerni. Nem tudom, mennyi időt adott az Úristen eltöltenem a földön küzdő egyházban, de az út végén liturgikai ismeretek szempontjából is együtt fogom mondani Lutherrel: *wir sind Bettler, das ist wahr*. Koldusok vagyunk, ez így igaz.

A folyamatos tanulás mellett szükség van (legalább) egy átfogó tanfolyamra. Konfirmációi oktatás, hittanóra, gyülekezeti bibliaóra, bibliaiskola, felnőttképzés, presbiter-gondnok-felügyelőképzés mind-mind olyan műfaj, amely lehetővé teszi azt az intenzív tanulási folyamatot, ahol koncentráltan, részletekbe menően, de az összefüggéseket és az egészet nem figyelmen kívül hagyva meg lehet érteni az istentisztelet lényegét. Erre feltétlenül szükség van ahhoz, hogy értő, aktív participációra képes, gondolkodó, az egyház eszköztárát tudatosan használni képes résztvevői legyenek az istentiszteletnek. Ez is elengedhetetlen feltétele az istentisztelet minőségbiztosításának, amiről habilitációs dolgozatomban részletesen szóltam.

3. A liturgia elsajátításához igényt kell ébreszteni és személyes kötődést kell kiépíteni.

A mai, istentisztelettel kapcsolatos viták háttérében egy fordított, talán nem túlzás, ha így fogalmazom: feje tetejére állított megközelítés és gondolkodásmód áll.

Az élmény- és konzum-társadalomból vett minták alapján sokan úgy vélik, azt kell adni az embereknek – az istentiszteletre is érvényesen –, amit igényelnek. Ki kell elégíteni az igényeket, de amire nincs igény, azt nem lehet (és nem is kell) erőltetni. Talán még egy reklámhadjáratot megér a jó program, de ha nincs igény, akkor „lapozni” kell. Az forgalomképes az egyház-

---

Az egyház, amely sokszor szegény kisemmizettként tengeti életét egy kincsesláda tetején ülve.

ban is, amire igény van. Örögi gondolat. Az ember igényeit ugyanis jelentős részben bűnös kívánsága és önzése, és sokszor vele született vagy szocializációjában kapott igénytelensége jellemzi. (Érdemes lenne párhuzamot vonni imádságos életünk hiányosságaival és betegségeivel...)

Ezért az istentiszteletre való felkészülés és felkészítés primér feladata, hogy igényt ébreszen a közösségre, az igehallgatásra, az imádságra, a hit közös megfogalmazására és megvalósítására, egyszóval az Istennel való találkozásra. Nem elég, ha beéri valamiféle pótcselekvéssel, a hétköznapi nehézségei közepette egy kis ünnepi bónuszbecsülettel, valamiféle vallásos élményanyaggal vagy egy kis „leszálok a repülőgép-anyahajóra” érzéssel. Ezek fontos komponensek lehetnek, de nem a lényeg. Nem lehet, nem szabad kevesebbet adni és elfogadni az istentiszteleten. A felkészítés, a tanítás célja az igény ébresztése az isteni minőségre, a valódi párbeszédre, a mindent átjáró (és átértékelő) találkozásra. Ehhez elengedhetetlen a személyes kötődés. Az istentiszteleti szerepek tradicionális előadó-hallgató pozícionálása azt a veszélyt hordozza magában, hogy az istentiszteleten résztvevő kívülálló marad. Ez pedig az istentisztelet lényegével ellentétes, s ellene mond a liturgia cselekvőjének szándékával. A liturgia Dei-ben Isten maga keres minket, hogy találkozzon velünk, megszólítson minket, és formálja életünket. E liturgia elsajátításához tehát igényt kell ébreszteni, és személyes kötődést kell kiépíteni. Ez pedig tudatos munkát igényel minkét fél részéről.

4. A tudatos és érzelmi elsajátítás komplementer folyamatok, ezért egymástól elválaszthatatlanok.

E tézis kifejtéséhez hívjuk segítségül Mózes ötödik könyvét. A Deuteronomium szinte refrénként visszatérő gondolata, hogy a nép, benne az egyes emberek (elsősorban családfők) adják tovább Isten nagy tetteinek ismeretanyagát. Tanítsd meg gyermekeidnek, mondd el fiaidnak⁸. Tudjuk, hogy ez mind a mai napig jól működik a vallásos zsidóságban. A »SömA« nagy hitvallása is ezzel folytatódik: „Ismételgesd azokat fiaid előtt, és beszélj azokról, akár házadban vagy, akár úton jársz, akár lefekszel, akár felkelsz”⁹. Hogyan tanítható és tanulható meg az istentisztelet? Információszerzéssel vagy információátadással, tanulással, gyakorlással, elmélyítéssel és elsajátítással.

Az istentisztelet *egyik kulcskérdése, hogy fejet és szívet ér-e.*

Maga a liturgia – lényege szerint didaktikus.

Segít begyakorolni az Istennel való kapcsolat

minden mozzanatát. Az ismétlődés a liturgia eszköztárának kiemelten fontos darabja. Ne érezzük ezt iskolás módszernek, hiszen éppen abban segít, hogy eredendően Isten-nélküli életünket átjárja az Istennel való kapcsolat természetessége. A tudatos elsajátítás (hogy ti. megértem, amit olvasok, hallok, felismerem azokat a jeleket, amiket látok, és értelmezni tudom, amit tapasztalok) összetartozik azzal az érzelmi folyamattal, amely a tanulás, a dialógus és találkozás elmaradhatatlan része. Csak úgy tudom megtanulni az istentisztelet formáit, módszereit és tar-

8 5Móz 11,19

9 5Móz 6,7–9

talmát, ha meg is szeretem. S ha sikerül érzelmileg közel kerülni az istentisztelethez, akkor kész vagyok a fejemmel is közelebb kerülni hozzá, befogadni a hozzá kapcsolódó ismeretanyagot.

A médiumok által irányított ismeret- és információdömpingben jelentős kísértés a felszíneség. Az istentisztelet egyik kulcskérdése, hogy fejet és szívet ér-e. Ehhez pedig a tudatos és érzelmi elsajátítás komplementer folyamatára van szükség.

Az etióp kincstárnok történetének¹⁰ nagy kérdése, amit Fülöp tesz fel az udvari főembernek, azóta is visszhangzik az egyház történetében: „érted is, amit olvasol?”. A kérdést fel kell tenni liturgusoknak éppen úgy, mint az istentisztelet többi résztvevőjének. Evangélikus tapasztalatból vélelmezem, hogy a felszínes „agendázás”, az agendaszövegek nem végiggondolt felolvasása sok esetben válik a megértés és befogadás akadályává a gyülekezet tagjai számára. Ugyanakkor a liturgikus anyagok nem tudatos figyelése, az elhangzó akklamációk, imádságok, adoratív szövegek, énekek, hitvallások háttérének hiánya üressé teszi az istentisztelet egyes részeit, nem egy esetben a fölöslegesség érzését keltve. Érted, amit olvasol? Érted, amit olvasnak és mondanak? A megértés azonban nemcsak értelmi funkciót jelent, hanem a megismerés érzelmi oldalát is, hiszen az istentisztelet nem csupán iskola (a Mester iskolája a tanítványok számára), hanem a vertikális és horizontális közösség érzelmi feltöltése. A kettő – a tudati és az érzelmi – oly szorosan összetartozik, hogy egymás nélkül elképzelhetetlenek, az istentisztelet viszonylatában értelmezhetetlenek.

5. A liturgikus oktatás és nevelés megkívánja a tradicionális eszközöket és az új utakat egyaránt.

A liturgia-didaktikai eszköztár igen gazdag. Magába foglalja a hagyományos tanítási módszereket éppen úgy, mint az új utakat, a megszokottakat és a rendhagyókat egyaránt. Felsorolni is nehéz, mekkora lehetőségek állnak előttünk ezen a területen. Így csupán néhányat említek a tradicionális és az újakat próbáló istentisztelet-tanítás formáiból – mindegyiket személyes tapasztalataim alapján.

a) A hagyományos tanítás lehetőségei közé sorolom a hitoktatást, azon belül is fontos területként a konfirmációi előkészítőt, a gyülekezeti bibliaórát, az istentiszteleti hirdetést és az írott médiumok papír alapú vagy elektronikus formáját.

– A *konfirmációi oktatás* nagyszerű lehetőséget nyit arra, hogy a fiatalokat az istentisztelet gyűjtőmágnese körül megismertessük az egyház tanításával, a bibliai ismeretekkel, az egyháztörténet alapvető tudásával, az etika és a szociáletika fontos kérdéseivel. Többszörösen kipróbált módszer ez, amellyel szeretnénk kötődést kialakítani, fiatalokat a templomba szoktatni, a templomlátogatást természetessé tenni, s nem utolsósorban megteremteni annak lehetőségét, hogy az érintettek templomi közösségben otthon érezzék magukat.

– A *gyülekezeti bibliaóra* akár néhány alkalomra terjedő, akár egy egész éven át tartó sorozatban úgy segíthet az alapvető liturgikus ismeretanyag átadásához, hogy közben lelki út-

¹⁰ ApCsel 8, 26kk.

ravalót kínál, azaz az igehirdetés hétközi formáját is adja. Adódik ez abból, hogy az egyes istentiszteleti részek vagy folyamatok magyarázata minden esetben egy áhítat igéjéhez kapcsolódhatnak.

– Az *istentiszteleti hirdetés* alkalmat adhat – akár évek folyamataiban is – arra, hogy vasárnapról vasárnapra az aktuális tájékoztatás mellett egy-egy istentisztelettel kapcsolatos információt is átadjunk – tudatosan felépítve egy átfogó tananyagot. Nem egyszerű, de annál izgalmasabb a műfaj: egy szó, vagy egy gondolat köré csoportosítva maximum négy-öt „ütős” mondatba tömörítve elmondani pl. a zoltárhasználat, közbenjáró imádság, az apostoli köszöntés vagy az ároni áldás lényegét.

Beleivódik az olvasókba az a *passzív tudás, amely adott pillanatban vagy életrészletben aktiválódik.*

– Végül megemlítem az írott sajtó lehetőségét. Több felekezetben is tapasztaltam az egyházi sajtóban megjelent tanító cikkek áldását.

Magam is gyakoroltam, hogy hosszú időn át hétről-hétre írtam vagy szerkeszthettem istentisztelettel kapcsolatos informatív cikkeket. Ezek akár egy országos, akár helyi gyülekezeti lapban, akár pedig valamely internetes honlapon jelent meg, viszonylag széleskörű érdeklődéssel kísért anyagok voltak. Lehet, hogy ez a műfaj nem hoz gyors és látványos eredményeket, de beleivódik az olvasókba az a passzív tudás, amely adott pillanatban vagy életrészletben aktiválódik. Több mint háromszáz ilyen cikk megírása után állíthatom, hogy igazi, jó műfaj az istentiszteletre való felkészülésre, felkészítésre.

b) A új eszközök közül kiemelem most az online hittan kísérletét, a liturgikus műhelymunka kontrollált formáit, továbbá a felnőttképzés tematikus formáit.

– Az evangélikus egyház jó tíz évvel ezelőtt belefogott egy – akkor még úttörő – vállalkozásba, és elkészítette a CD-n és interneten egyaránt közzétett online hittanját – célközönségként megszólítva a periférián lévő egyháztagokat és a „kívülről” érdeklődőket egyaránt. Ennek az anyagnak igen fontos része az istentiszteletről szól. Visszajelzésekből kiderült, hogy a belső körhöz tartozó gyülekezeti tagoknak is segített az alapismeretek egyszerű megfogalmazása.

– A liturgikus műhelymunka tkp. saját kísérletsorozat, amelyet öt éve végzek Révfülöpön, az Ordass Lajos Evangélikus Oktatási Központban. A legkülönbözőbb közegekből érkező, igen eltérő összetételű, sokféle korosztályt, kegyességi irányzatot és érdeklődési kört mutató konferencia-vendégeim körében mind az istentiszteleteknek, mind pedig az áhítatoknak igen sokféle formáját megmutatom. A visszajelzések komoly kontrollt jelentenek. Megmutatják a nyitottságot, a tradícióhoz kötöttséget vagy éppen annak hiányát, egyfajta gyökértelenséget, megmutatják a túrési határokat, de a mozgásteret is. Egy-egy többnapos konferencián olyan liturgikus gazdagságot lehet bemutatni, amely nemcsak a résztvevők látóterét szélesíti, hanem komoly diskusziókra is lehetőséget ad.

– A felnőttképzés – megítélésem szerint – fontos területe lesz a jövő egyházának abban a helyzetben, ahol a tradicionális népegyházi keretek felbomlóban, néhol már eltűnőben vannak. Kettőt szeretnék kiemelni a terület gyakorlatából: a presbiterképzés, ill. a gyülekezetimunkatárs-

képzés. Mindkét területen az a tapasztalatom, hogy egyrészt igény van az istentisztelet tanítására, mert a legbensőbb egyházi embereink is rácsodálkoznak arra a gazdagságra, amelyet – az egyébként akár évtizedek óta gyakorolt – templomi program adhat azoknak, akik mélyebben megismerik. Másrészt éppen ezek az emberek válhatnak multiplikátorra az igényes és tudatos istentiszteleti élet kiépítésében.

IV. Gyakorlati következtetések, summa

Mi következik mindebből? Ezt általánosságban leszúrni nemcsak lehetetlen, de nem is praktikus, hiszen a helyzet, a tennivalók, a megvalósításhoz vezető utak egyházanként, sőt gyülekezetenként változnak. Ami fontos:

– Az istentisztelet téma legyen a lelkész és a gyülekezet számára, ahol fantáziája megpróbálhatja kutatni és – bár töredékében csupán, de – fellelni Isten szeretetének liturgiában felkelhető fantáziáját.

– A felkészülés és felkészítés ne maradjon sohasem úri huncutság, néhány liturgia-mániás szívügye. Az evangéliumhirdetés és -befogadás elengedhetetlen része, hogy medret készítünk a Szentlélek áradásának. A mederkészítés pedig munkával, gyakorlással, tudatos fáradozással jár.

– Nincs profi liturgus, mint ahogy nincs mindentudó templomjáró. Mindannyian tanítványok vagyunk, akik az egyetemes papság tagjaként holtig tanulunk. Legtöbbször tanítva tanulunk, vagy tanulva tanítunk.

– Mindenkinek, aki e fontos, megítélésem szerint a keresztyén élet szempontjából nélkülözhetetlen terület iránt érdeklődik, érdemes figyelnie arra a munkára, amit Olaf Richter Anamnesis-Mimesis-Epiklesis c. könyvében az egész istentiszteletről mint a vallásos képzés helyéről ír. Az istentisztelet „anamnesis”, azaz emlékezés és emlékeztetés Isten nagy tetteire, „mimesis”, azaz nemcsak utánzás, követés, de az üdvesemények együttes átélése. A kettő azonban csak akkor lehetséges, ha azért a Lélekért könyörgünk – „epiklesis” –, aki a tudást életté, üdvösséggé teszi.¹¹

V. Befejezés

Dobszay László, aki kiváló tudósként nemcsak elméleti kutatásban alkotott nagyot, hanem kiváló zene- és liturgiapedagógus volt, a liturgiatanulás három lépcsőfokát különböztette meg. „Az első lépcsőfok: megtanulni és begyakorolni mindent, ami a liturgiában készen adott, látható, hallható, verbális, konkrétan megragadható. Részt venni, és megtanulni a liturgia szavait, fejből tudni a szövegeket és énekeket, nézni a cselekményeket. A második lépcsőfok: megérteni és megszeretni mindent, ami a liturgiában adott. Megérteni a jelek jelentését, miért cselekszik úgy az Egyház, és miért mondja azt, amit mond. A harmadik lépcsőfok engedni és segíteni, hogy a liturgia beleilleszkedjen hitéletünk (vallási életünk) egész organizmusába, s ez által egészen természetessé váljék. Megteremteni a liturgikus élet és a lelki élet egységét. (...) Tenni – szeret-

¹¹ Richter, Anamnesis, 145, 216, 256.

ve megérteni – birtokolni. A három fokozat nem válik el élesen egymástól, egymáshoz kapcsolódik, voltaképpen egymásba átmegy. De sorrendjük nem fordítható meg.”¹²

18 évet taníthattam Dobszay László csapatában a Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei tanzékén. Ezért hadd álljon itt – egyik Mesterem előtt fejet hajtva – záró mondatként az általa sokszor idézett mondat a karácsonyi liturgiából (a prefáció betétje ez): „...ut dum visibíliter Deum cognóscimus, per hunc in invisibílium amorem rapiamur...”¹³

Felhasznált irodalom:

- NEIJENHUIS**, Jörg (Hg.), **Liturgie lernen und lehren**, Beiträge zu Liturgie und Spiritualität, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 2001.
- BITTER**, Gottfried, **GERHARDS**, Albert, **Glauben lernen – Glauben feiern**, Katehétisch-liturgische Versuche und Klärungen, Kohlhammer, Stuttgart, 1998.
- DOBSZAY** László, **A liturgiatanulás három lépcsőfoka**, in Dobszay László, *Jegyzetek a Liturgiáról*, Új Ember Kiadó, Budapest, 2001., 20–21. o.
- GRETHLEIN**, Christian, **Fachdidaktik Religion**. Evangelischer Religionsunterricht in Studium und Praxis, Göttingen, 2005.
- JOSUTTIS**, Manfred, **Der Weg in das Leben**, Eine Einführung in den Gottesdienst auf verhaltenswissenschaftlicher Grundlage, Christian Kaiser Verlag, Gütersloh, 1991.
- JOSUTTIS**, Manfred, **Die Einführung in das Leben**, Pastoraltheologie zwischen Phänomenologie und Spiritualität, Christian Kaiser Verlag, Gütersloh, 1996.
- HUSMANN**, Bärbel, **KLIE**, Thomas, **Gestalteter Glaube**. Liturgisches Lernen in Schule und Gemeinde, Göttingen, 2005. <http://www.theo-web.de/zeitschrift/ausgabe-2006-02/10-Husmann-END.pdf>
- SCHIEDER**, Rolf, **Von der leeren Transzendenz des Willens zur Qualität**. Zur Deutungs- und Partizipationskompetenz, in: *TheoWeb 3* (2004), H. 2, 14–21. http://www.theo-web.de/zeitschrift/ausgabe-2004-02/schieder_vortrag_endred.pdf
- GRETHLEIN**, Christian, **RUDDAT**, Günter, **Liturgisches Kompendium**, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2003.
- MEYER-BLANCK**, Michael, **Liturgie und Liturgik**, Der Evangelische Gottesdienst aus Quellentexten erklärt, Christian Kaiser, Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh, 2001.
- RICHTER**, Olaf, **Anamnesis – Mimesis – Epiklesis**, Der Gottesdienst als Ort religiöser Bildung, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 2006².
- CORNEHL**, Peter, **Liturgische Bildung**, in *JHL (Jahrbuch für Hymnologie und Liturgik)* 32 (1989), 1–18.
- KUNZ**, Ralph, **Der neue Gottesdienst**, ein Plädoyer für den liturgischen Wildwuchs, Prospekt einer liturgischen Didaktik, Theologische Verlag, Zürich, 1996.
- SCHROETER-WITTKÉ**, Harald, **Denn die Lehre feiert auch, und die Feier lehret** Spenner, 2000.

¹² Dobszay, A liturgiatanulás 20–21. o.

¹³ „...hogya a láthatók megismerésével a láthatatlanok szeretetére ragadtassunk...”

A hívők papsága¹ és az egyházi hivatal²

© Az előadás megjelent a „Weise mir Herr deinen Weg, In memoriam Joachim Heubach” című, Werner Führer és Albrecht Immanuel Herzog által kiadott kötetben (34–45. old.). Freimund-Verlag, Neuendettelsau 2010. Köszönetet mondunk a kiadó szíves engedélyéért.

Fordította: Weltler Rezső

A hívők papsága valóság, egyike a keresztyén hit központi valóságainak. Aki hisz Krisztus üdvözítő művében és egyházában, annak a hívők papságát is vallania kell. A fogalom centrális jelentőségű úgy krisztológiai, mint ekkleziológiai szempontból, s azokhoz a hitigazságokhoz tartozik, amelyeket az egyház reformációja folyamán mindenekelőtt Luther hozott újra napvilágra. Ennek ellenére meg kell állapítanunk, hogy egészen mindmáig attól a tragikus ténytől szenvedünk, hogy ez a központi hitigazság szerencsétlen fronthelyzetbe került, nevezetesen a hívők papságának az egyházi hivatallal való szembeállításának helyzetébe. Az ebből a fronthelyzetből való kiszabadulás kétségkívül azok közé a sürgősen megoldandó feladatok közé tartozik, amelyek ma az egyház igehirdetése és tanítása előtt állnak.

A kérdés megoldása sürgős, mivel az evangélikus egyházban az egyházi hivatal lényegének, sőt magának az egyház lényegének újragondolása folyik. Ez az újragondolás azonban csak akkor válhat a Krisztus egyháza számára áldottá, ha egyúttal újragondoljuk a hívek papságát is, és segítünk az egyház szolgálóinak a papság méltóságának hirdetésében és a papság terhének hordozásában egyaránt.

Ha a hívők papságának lényegét meg akarjuk érteni, s azután hirdetni is, akkor – úgy látom – ehhez a következő feltételek elengedhetetlenek:

1. Amikor a hívők papságáról beszélünk, túl kell lépnünk az antitetikus felfogáson, azaz nem szabad fronthelyzetből kiindulva beszélnünk.

Ez közelebről azt jelenti:

a) Fel kell ismernünk, hogy az, amit a hívők papságával kapcsolatban az egyházban hiszünk, vallunk és megélünk, nem kontroverzteológiai tantétel. Nem azért valljuk, mert ezzel egy tanítási felfogással, főként a római katolikus egyházával szemben akarunk fellépni, a papi hierarchia félreértett római felfogásával akarunk szembeszállni. Nem, így nem! Épp ellenkezőleg: azért utasítjuk el a római katolikus dogmát a kivételes papi létről és státuszról, mert azt hisszük, tanítjuk

- 1 Mi a „hívők egyetemes papsága” néven ismerjük ezt a fogalmat. A cikkből azonban kiderül, hogy a szerző a rövidebb „hívők papsága” kifejezést tartja helyesnek, s végig következetesen ezt használja. (a fordító)
- 2 Ezt az előadást J. Heubach többször is elmondta. Első publikálása az Észak-Elbai Egyház Biblia és Hitvallás Egyházi Gyűjteménye (Kirchliche Sammlung um Bibel und Bekenntnis in der Nordelbischen Kirche) különlenyomatában, é.n.

és valljuk, hogy Isten népe, az egyház az ő szent papsága. A papi lét a keresztyén lét „idionja”, azaz lényegi sajátossága.

b) Éppen ezért alapvetően túl kell lépnünk egy másik, ugyancsak fronthezelyzetből kiinduló felfogáson is, azon ugyanis, amelyik a hívők papságát az egyházi hivattal konfrontálja. Itt nem léteznek frontok! Amíg a téma tárgyalását az a negatív töltetű bizalmatlanság lengi körül, amely kétségbe vonja az Isten kegyelmes és üdvözítő akaratából elrendelt egyházi hivatal létét és jelentőségét, addig nem ismerjük fel a hívők papságának nagyszerűségét és dicsőségét. A lutheri teológiának éppen ezen a ponton kell világosan elhatárolódnia minden spiritualista és kongregacionalista felfogástól. Megérne egy külön beható vizsgálatot az a tény, hogy éppen lutheránus egyházunkban a hívők papsága oly kevésbé realizálódik a gyakorlatban. Vajon ez nem azon múlik-e, hogy egyházunkban ma széles körben nem tudják már, mi is ez valójában, mert mi is hagytuk magunkat félrevezetni attól a gyakorlattól, amely a hívők papságát csupán harci jelszónak használja az egyházi hivatalról szóló tanítással szemben? Végleg el kellene temetnünk régi sérelmeinket, hogy a hívők papságának igazi valósága napvilágra jusson, és az egyház valóban papi nép legyen.

2. A másik szükséges feltétele annak, hogy a hívők papságának lényegéhez eljussunk, az, hogy túllépünk az aktivista félreértésen. A hívők papsága nagyon aktív valami. Az azonban tévedés, ha úgy véljük: minél inkább aktivizáljuk és feladatokkal bízunk meg az ún. „laikusokat”, annál inkább megvalósul a hívők papsága. A laikusok aktivizálása, mint tiltakozás az egyházban uralkodó „egyemberes rendszer” ellen, téves felfogás. Igazi sáfárság csak annak helyes felismeréséből fakadhat, hogy mit is jelent valójában a hívők papsága az Újszövetség felfogása szerint.

Nem az a megoldandó feladat, hogy a gyülekezeti tagokat együttműködésre szólítsuk fel, aktivizáljuk és mozgósítsuk, hanem sokkal inkább az, hogy nekik, a papoknak megmutassuk, kik is ők valójában, és erősítsük őket abban, hogy azok is legyenek, amik. Mert az ún.

„Halott” gyülekezeteink ... azért halottak, mert nem azok, amik: papok papi szolgálatban.

„halott” gyülekezeteink nem azért halottak és élettelenek, mert a gyülekezeti tagok olyan keveset segítenek aktívan az egyházi hivatal gyakorlásában. Azért halottak, mert nem azok, amik: papok papi szolgálatban. Mi ennek az oka? Talán az, hogy a hívők papságát soha nem írtuk körül és tanítottuk pontosan, hanem épp ellenkezőleg, Ph. J. Spener (1635–1705) óta „egyetemes papságnak” neveztük?

3. Ezzel elérkeztünk egy harmadik feltételhez, amelynek teljesülnie kell akkor, ha a hívők papságának megértéséért fáradozunk: kritikusan meg kell vizsgálnunk a témával kapcsolatosan használt fogalmainkat. Azért szükséges ez, mert amikor a hívők papságáról beszélünk, akkor többnyire

a) „egyetemes” papságról [*allgemeines Priestertum*] beszélünk. Ez a kifejezés azonban nem találó – újszövetségi értelemben sem. Az „egyetemes” kifejezés ti. az „egyetemes” és a „speciális” papság megkülönböztetését feltételezi, vagy erre a megkülönböztetésre következtet. Ez azonban beszűkíti és elködösíti a hívők papságának nagyságát. – Épp ellenkező a helyzet: a hívők papsága nem „általános”, hanem nagyon is meghatározott papság. Ha erről beszélünk, akkor új, páratlan, egészen konkrét lényegről és létről beszélünk, amelyet Jézus Krisztus üdvözítő műve azoknak ajándékozott, akik az

ő testének, egyházának tagjai. Ez a meghatározott lét semmi más, mint amikor azt mondjuk: keresztyénnek lenni annyi, mint papnak lenni. Ezért nincs általános és speciális papság, mint ahogy általános és speciális keresztyénség sincs: a keresztyén lét papi lét. Isten új

Isten új népe *papok népe, papságukban különbség nélkül, mivel nincs különbség papi létükben, kegyelmi állapotukban, újjászületésükben.*

---

népe, Jézus Krisztus egyháza, a szentek közössége (*communio sanctorum*), a megkereszteltek gyülekezete (*coetus baptizatorum*) többé már nem megkülönböztetett papság úgy, ahogy azt az Ószövetség ismerte. Isten új népe papok népe, papságukban különbség nélkül, mivel nincs különbség papi létükben, kegyelmi állapotukban, újjászületésükben. Az üdvösség lényege s ezzel a Krisztus testéhez való tartozás lényege a papi lét, a hívők papsága.

b) S még egy másik kifejezést is meg kell világítanunk kritikusan: gyakran „minden” hívő papságáról [*Priestertum aller Gläubigen*] beszélünk. A „minden” szó azt akarja aláhúzni, hogy Isten új népében, Krisztus egyházában nemcsak egyesek papok, hanem minden hívő. Valóban: minden keresztyén pap. Az egyház minden tagja pap, kivétel és különlegesség nélkül. Ez a közelebről való meghatározás tehát önmagában helyes. Mégis fel kell ismernünk, hogy éppen a „minden” magyarázó szó hozzáfűzése által az ezt a központi hitigazságot megvalló egyház még mindig antitetikusan gondolkodik és beszél. Minden jel szerint még mindig nem haladta túl az egyetemes ill. különleges papság nem újszövetségi elképzelésével való vitát, vagy pedig megrekedt az „egyetemes” papság és az egyházi hivatal terméketlen konfrontálásában.

Ha azonban hisszük, tanítjuk és valljuk a hívők papságát, akkor már nincs szükség a „minden” szó hozzáfűzésére, mivel akkor megmásíthatatlanul érvényes: a Krisztus testéhez való tartozás döntő vonása a hívők papsága, mert az egyház Isten papi népe. Hozzá tartozni annyi, mint papnak lenni.

Az eddigi előzetes megállapításaink fontosak voltak a téma lényegének megértése szempontjából. Mostantól még mélyebbre hatolunk, és azt kérdezzük:

I. Mi a hívők papságának lényege?

Ha belepillantunk az Újszövetségbe, akkor négy olyan helyet találunk benne, amely *expressis verbis* a hívők papságáról, vagy még pontosabban, Isten új népének papságáról, a királyi papságról beszél. Ezek a következő helyek: 1Pt 2,5,9–10; Jel 1,5–6 és 5,9–10:

1 Pt 2,5: „... ti magatok is mint élő kövek épüljétek fel lelki házzá, szent papsággá, hogy lelki áldozatokat ajánljatok fel, amelyek kedvesek Istennek Jézus Krisztus által.”

1 Pt 2,9: „Ti azonban választott nemzetség, királyi papság, szent nemzet vagytok, Isten tulajdonba vett népe, hogy hirdessétek nagy tetteit annak, aki a sötétségből az ő csodálatos világosságára hívott el titeket; akik egykor nem az ő népe voltatok, most pedig Isten népe vagytok, akik számára nem volt irgalom, most pedig irgalomra találtatok.”

Továbbá Jel 1,5–6: „... és Jézus Krisztustól ... aki szeret minket, és vére által megszabadított bűneinktől, aki országa népévé tett minket, papokká az Isten, az ő Atyja előtt: övé a dicsőség és a hatalom örökkön-örökké.”

S végül Jel 5,9 és 10 (a huszonnégy vén éneke): „Mélto vagy arra, hogy átvedd a könyvet, és feltörd annak pecsétjeit, mert megöletté és véreddel vásároltad meg őket Istennek minden törzsből és nyelvből, minden nemzetből és népből; és királysággá és papokká tetted őket a mi Istenünknek, és uralkodni fognak a földön.”

Ezek a kijelentések Isten Izraelnek adott ígéretére vonatkoznak 2Móz 19,5–6-ban: „... ti lesztek az én tulajdonom valamennyi nép közül, bár enyém az egész föld. Papok királysága és szent nép lesztek.”

a) Mit is mondanak az idézett helyek?

Mind az első Péter-levél, mind a Jelenések könyve megállapítja, hogy Isten akaratából létezik királyi papság, amit a 2Móz-ból idézett ígéret beteljesülésének tekintenek. Ezt a királyi papságot még a következő kifejezésekkel írják le: „lelki ház” – „választott nemzetség” – „szent nemzet” – „Isten népe” – „egykor nem az ő népe” – „sötétségből elhívtak” – „most Isten népe”. Azoknak a serege, akik egykor nem álltak Isten kegyelme alatt, most azonban kegyelmet találtak. Ez a nemzet, ez a nép minden nációból származó papság. Ezek a kifejezések semmi más nem jelentenek, mint amit mindenekelőtt Pál az „ecclesia” szó alatt ért: az egyház, Isten új népe Isten választott papsága. Azt mondják e kifejezések: az egyház tagjának lenni annyi, mint Isten papjaként Isten új népének papságához tartozni. Aki a hívők papságáról beszél, az egyházzal beszél, a szentek közösségének lényegéről beszél, még pontosabban, ahogy azt Werner Elert fogalmazta, a megkereszteltek gyülekezetének lényegéről beszél.³

b) Mármost mi teszi ezeket az 1Pt 2,9-ben említetteket papsággá? Isten kiválasztása, aki őket a sötétségből a világosságra hívta el, és megkegyelmezett nekik. Közlebről Jel 1,6 fejti ki ezt: Jézus szeretete által lesznek papokká, aki vérenek áldozatával megváltotta őket bűneiktől. Egészen világos azután Jel 5,9k, ami Krisztusról ezt mondja: „... megöletté, és véreddel vásároltad meg őket Istennek minden törzsből és nyelvből, minden nemzetből és népből; és királysággá és papokká tetted őket a mi Istenünknek.”

3 Werner Elert, *Der Christliche Glaube*, Hamburg 31956, 409; vö. uő, *Morphologie des Luthertums*, München 1931, Bd. I, 253 k.

A Krisztus vére által bűneiktől megtisztított bűnösök lettek papokká. Aki a hívők papságáról beszél, Krisztus üdvözítő művéről beszél, és pedig Krisztus áldozatának hatásáról.

c) S még egy harmadik felismerést is nyerhetünk a hívők papsága lényegének megértéséhez, ha feltesszük a kérdést: kik azok a „ti vagytok”? A Jel igehelyei – 7,14 kivételével – nem adnak direkt választ a kérdésre, de az első Péter-levél igen.

Ha igazat adunk annak a feltételezésnek, hogy az első Péter-levél egy frissen kereszteleknek szóló prédikációból nőtt ki, akkor ez a „ti” nem más, mint az újonnan megkereszteltek.

Erősítésre és oktatásra van szükségük, hogy élhessék keresztyénségük új valóságát, mégpedig mint olyanok, akik meghaltak a bűnnek, és most az igazságnak élnek, akik ezelőtt tévelygő juhok voltak, most azonban megtértek lelkük pásztorához és gondviselőjéhez (1Pt 2,24–25). A megkereszteltek a királyi papság. A hívők papságába való belépés a szent keresztségen át történik. A keresztség sorol be

A keresztség a papszentelés Isten papi népében.

Isten papi népébe, mivel Krisztus áldozata kegyelmi ajándékának elfogadása egyben az óember vele együtt meghalása és az új ember vele együtt való feltámadása, mert a keresztségben történik meg az újjászületés Krisztus páratlan áldozatának erejével.

A hívők papsága így szentségi valóság is, amit a Szentlélek munkál. Hívők papságáról beszélni annyi, mint a szent keresztségről beszélni. A keresztség a papszentelés Isten papi népében. Ebben a népben papnak lenni a megkereszteltek új létezési módja.

Amit az idézett igehelyek a papi élet fogalmaival fejeznek ki, mint pl. a Krisztus szenvedésének, halálának és feltámadásának gyümölcse, az új valóság a szent keresztség által, az ecclesia-hoz való tartozás jele, azt az Újszövetség más fogalmakkal is körülírja. Így pl. Róm 5,1-ben Pál mint új igazságot és Istennel való megbékélést (vö. 2Kor 5,21), mint az Istenhez való menetelt, mint a kegyelmet, amely alatt a keresztyén ember áll.

Különösen is hadd utaljak itt Róm 6,1kk-re: meghalni a bűnnek, és az igazságnak élni, az új életben járni az igazság szolgálatában. (vö. ehhez többek között különösen is 2Kor 5,14–17). Ezek a felsorolt igehelyek fényt vetnek arra, hogy mit is értsünk a hívők papságán: egy újfajta emberi egzisztencia, az Isten előtt megigazult bűnös új valósága. Körülírása annak, amit a keresztyén lét jelent.

Ha tehát a hívők papságáról beszélünk, akkor az Isten által kiválasztott, Krisztus vére által megváltott, Isten előtt Krisztus érdeméért megigazult bűnös új egzisztenciájáról beszélünk. A hívők papsága erre az új valóságra utal.

II. A hívők papságának lényege a papi életben van. A papi élet pedig annyit jelent: annak lenni, amik vagyunk

Hogy is értendő ez? Nagyon világosan megtudjuk ezt az első Péter-levélből, ami alapjában véve nem más, mint az Isten új népében való papi magatartás részletes magyarázata. A levél azt mondja az újonnan kereszteleknek: legyetek, akik vagytok, s mivel papok vagytok, legyetek is

papok, viselkedjétek úgy, mint papok, azaz legyetek keresztyének. Éljétek az élet konkrét területein azt, amik vagytok, a kiválasztott és megszentelt papság új valóságát; a házasságban, mindennapi életetekben. Éljetek a megigazult és megszentelt papok igazságában, álljatok Isten előtt, hiszen megvan rá a módotok, legyetek készen az áldozatra, akár a mártíriumra is (4–5. fejezet), mert az életetek Krisztus áldozata által van.

1Pt 2,5-ben tipikus papi funkcióról van szó: az áldozatról, mégpedig „lelki áldozatokról”. Vajta Vilmos (1918–1998) „Az istentisztelet teológiája Luthernél” (1952) c. értekezésében részletesen tárgyalja „A hívők papi áldozata” címen Luther felfogását a kérdésben.⁴ Ebben a fejezetben kifejezetten erre az írásra támaszkodunk. Luther számára papi áldozat a keresztyének részéről: hálaadás és dicséret; imádság; a test feláldozása. Ezzel kapcsolatban Luther újra meg újra 1Pt 2,5 mellett Róm 12,1-re hivatkozik.

Luther számára papi áldozat a keresztyének részéről: hálaadás és dicséret; imádság; a test feláldozása.

Ezen áldozatokban a keresztyéneknél a Krisztussal való konformitásról van szó: a halálról mint az óember megökléséről (mortificatio), ami „közösség Krisztus halálával a feltámadás ígérete alatt”⁵. Semmi más

ez, mint a naponkénti bűnbánat, vagy ahogy a 4. fő pontban olvassuk: „Ez azt jelenti, hogy a bennünk lakozó régi Ádámot naponkénti bűnbánattal meg kell fojtanunk, meg kell halnia minden bűnnel és gonosz kívánsággal egyetemben; s ugyanígy naponként egy új embernek kell előjönnie és feltámadnia bennünk, aki igazságban és tisztaságban örökké él Isten előtt”. A hitben megragadható új élet az, ami „rejtett módon a halál jegyében is létezik”⁶. Vajta azt is mondja: „Az áldozat tehát a keresztség realizálása”⁷, vagy egy másik helyen: „Az új ember, az áldozat embere az óember megöklése alatt van elrejtve.”⁸

a) A hálaadás és dicséret áldozatában az új egzisztencia valósul meg. Ez ellene mondás az óembernek és annak megvallása, hogy „Krisztus vére által vagyok megigazult bűnös” (Zsid 13,15; vö. 1Pt 3). Ez az ajkak gyümölcse, amelyek megvallják Krisztus nevét. Ez a kegyelem dicsőítése. Ez az, amit a liturgiában a „Dicsőség a magasságban Istennek” (Gloria in excelsis Deo), a „Dicsőség az Atyának” (Gloriatri), a halleluja, a hitvallás (Credo), a „Dicsőség néked, Krisztusunk”, a praefatio és sanctus, az „általa” az imádságok végén s az újra meg újra visszatérő „ámen” által kapunk. Isten papi népének hála- és dicséretáldozatát Luther, amikor a gyülekezet istentiszteletének lényegéről beszél, találóan így fogalmazta meg ismert mondatában: „... mi pedig válaszolunk neki (ti. Istennek) imádságunkkal és éneklésünkkel.”

4 V. Vajta, Die Theologie des Gottesdienstes bei Luther, Göttingen 1952, 269–316. Vö. továbbá V. Vajta, der Christenstand als „Königliches Priestertum”, in: Weltluthertum heute. FS für Anders Nygren, Stockholm-Göttingen 1950, 350 kk.

5 Vajta, i.h., 1952, 277.

6 I.h., 278.

7 I.h., 279.

8 I.h., 281.

Ez a hála- és dicséretáldozat azonban egyáltalán nem korlátozódik a liturgiára: az egész mindennapi keresztyén életben realizálódik. A hétköznapi papi magatartása mindennapos istentiszteletté lesz. A naponkénti istentisztelet a hívők papságának jellegzetes vonása: annak hírül adása, ami az ember: megigazult bűnös. Ez által a hála- és dicséretáldozat által dicsértetik és hirdetik Isten neve ebben a világban az egész világ előtt.

b) Az imádság áldozata a lehető legszorosabban összefügg a hála- és dicséretáldozattal. Isten imádása a keresztyének tulajdonképpeni imádsága. Mert Isten immár nem tehet többet jóságos, kegyelmes, üdvözítő akaratából ezért a világért, mint amit tett Krisztus áldozatával, és a keresztyén ember sem kaphat többet, mint amit ebben kapott.

c) Mindenekelőtt azonban a másokért való imádság a papi magatartás jellegzetes ismérve.⁹ A papi ember, aki engedélyt kapott az Isten színe elé járulásra (Miatyánk), közbenjár Isten előtt a felebarát üdvéért, sőt az egész világ üdvösségéért, hogy senki ne vesszen el, hanem mindenki eljusson az igazság ismeretére. A közbenjárás papi áldozata úgy az egyes keresztyén ember, mint a gyülekezet, a papok közössége részéről annak a Krisztusnak a követése, aki imádságban közbenjárt az övéért. Ez az áldozat a Krisztus testének közös cselekvése: a test minden tagja közösen a Fővel, az Istentől jövő üdvösséget a felebarát és e világ számára az Atyánál kikönyörögni.

A másokért való imádság *a papi magatartás jellegzetes ismérve.*

d) A testi áldozatot a hivatásban Vajta különösen is kiemeli, nyomatékkal utalva Gustaf Wingren dolgozatára.¹⁰ Wingren a lutheri hivatásértelmezés jelentőségét úgy mutatja be, mint ami a lehető legszorosabb kapcsolatban áll az ember megöklésével és az új ember létével. A hivatás az a hely, ahol Krisztus keresztyén immanensen realizálódik. „Mert miközben a templomi istentisztelet az új embert nemzi és táplálja, miközben a régít megöli, ugyanúgy ez az istentisztelet kapcsolódik a teljes emberi élethez is, amelyben naponta és szüntelenül az áldozatnak, saját magunkénak és mindannak, amink van, meg kell történnie.”¹¹

A hívők papsága tehát az új egzisztencia megvalósulása: annak megélése, amik vagyunk.

Összefoglalva az eddigieket, a következőket mondhatjuk a hívők papságának lényegéről:

1) Amit „a hívők papsága” kifejezés alatt értünk, az nem más, mint maga a keresztyén élet: a megigazult bűnös új létvalóságát fejezi ki a Krisztus üdvözítő művében való részesülés ajándéka alapján, amit a szent keresztségben kaptunk.

9 Vö. Paul Althaus, *Communio sanctorum*, München 1929, 68 k.

10 G. Wingren, *Luthers Lehre vom Beruf*, München 1952,

11 Vajta, i.h. (l. 4. lábjegyzet), 1952, 314

2) Amikor a hívők papságáról és papi áldozatáról beszélünk, akkor ez alatt a keresztyén élet jellegzetességeit értjük. A papi lét a keresztyén egzisztencia, a hitben és hitből való élet, a hitvallás, hála, dicséret, szeretet, szenvedés és az engedelmesség Isten, ill. a felebarát iránt; annak megélése, amik vagyunk.

3) Ezt a papságot és papi létet éppen ezért az „egyetemes” papság fogalma nem teljesen fejezi ki. Mert a keresztyén ember számára nem létezik más lehetőség, mint hogy elfogadhatja Krisztus üdvözítő ajándékát, a vére általi megváltást, és abból a kegyelemből éljen, amit kapott. Éppúgy a „minden” hívő papsága fölösleges hozzátétel, mert a papság és papi lét eleve minden keresztyén élet jellemzője.

Ha mégis használjuk ezeket a fogalmakat, akkor jogos a sejtés, hogy olyasmit értünk a hívők papsága alatt, amit vagy antitetikusan és aktivista módon használunk, és fronthelyzetbe állítunk a római katolikus teológia különleges papságfogalmával szemben, vagy pedig

negatívan értékeliük és lebecsüljük az Isten által alapított egyházi hivatalt (ministerium ecclesiasticum). Ez azonban egyik esetben

Az egyház önmagának árt, ha a hívők papságát kijátssza az egyházi hivatal ellen.

---

sem helyes, sőt sokkal inkább káros. Az egyház önmagának árt, ha a hívők papságát kijátssza az egyházi hivatal ellen, vagy konfrontálja vele.¹² Ugyanúgy mélyre ható kárt okozhat, ha a hívők papsága idionját, tulajdonképpeni lényegét félreismerve „általánosítjuk” s ezzel egyszerűsített szinten állunk is. Végül az eddigiek alapján a következő kérdés előtt állunk:

III. Hogyan tartozik össze az egyházi hivatal és a hívők papsága?

Hogyan értendő a sacerdotium és a ministerium ecclesiasticum összetartozása?

1) A kettő nem áll ellentétben.

A hívők papságának lényegét a teljes keresztyén lét valóságaként ismertük meg. A papi magatartás abban áll, hogy azok legyünk, amik keresztyénként vagyunk. Ez a keresztyén egzisztencia, a hitben és hitből való élet, hálaáldozatként Isten iránt és a felebarátért. A hívők papsága kijelentő mód: annak lenni, amik vagyunk Isten dicsőségére és a felebarát javára.

Az egyházi hivatal lényege abban áll, hogy az apostoli megbízás avagy mandátum misszióspöimonikus imperatívuszának engedelmeskedünk. Az egyházi hivatal az Isten akaratából az egyház lényegéhez tartozó konkrét megbízásban van: Isten nevében, Krisztus parancsára, szabályszerű elhívással (rite vocatus) a megbékélés igéjét hirdetni, és az ecclesia Christi-t Krisztus képviselőjében hallható és látható igéje által pásztorolni. A hívők papsága a keresztyén lét funkciója, ami Krisztus üdvözítő művén alapul. Az egyházi hivatal pedig parancsban kapott megbízás funkciója. Krisztus üdvözítő akaratán alapul, azaz apostoli- missziói megbízásán.

---

12 Vö. E. Kinder, Der evangelische Glaube und die Kirche, Berlin 1958, 159 kk., kül. 162 kk.

2) A kettő szorosan összetartozik.

Az egyházi hivatalt Krisztus a hívők papságáért alapította. Amennyiben a hivatal megbízatása teljesül, akkor Krisztus megteremti elhívott szolgálóit maga papi népét. A kegyelmi eszközök teremtik és tartják meg a papságot, mert a hallható és látható ige által teremti és tartja fenn az egyház Urát az ő papi népét.

3) A papi lét köti össze egymással a hívők papságát és az egyházi hivatalt.

A pappá „szentelés”, a szent keresztség az üdvösséget kínálja nekünk. Ez a szentelés az egyetlen igazi szentelés, amit ismerünk, mert benne van az új teremtés ajándéka. Ezzel a szenteléssel, a szent keresztséggel leszünk részesei az üdvösségnek és épülünk be a Krisztus testébe. A papságra a szent keresztséggel születik az ember. Az egyházi hivatalra a szent keresztségben pappá szentelt embert az ordináció alkalmával hívják el, áldják meg és küldik ki. A szent keresztség a megkereszteltet a lét új valóságával ajándékozza meg. Az ordináció az ordinálandónak konkrét megbízást parancsol meg, és e célból történik az elhívás, megáldás és kiküldés.¹³ Mint aki eleve már pap, bírja most már az egyházi hivatal speciális megbízatását is.

A papi lét köti össze egymással a hívők papságát és az egyházi hivatalt.

---

4) A hívők papsága örök, és teljes mértékben csak Isten trónja előtt, az örökkévalóságban

valósul meg. Az egyházi hivatalt, amelynek egyedüli feladata, hogy a papi lét e kiteljesedésének szolgáljon, időben korlátozza a Főpásztor eljövetele a végső napon. Azon a napon az egyházi hivatal megbízatása véget ér. A hívők papsága viszont éppen azon a napon éri el soha véget nem érő beteljesülését.

Krisztus üdvözítő művének értelme, az egyház értelme és az egyházi hivatal értelme az, hogy Isten papi népe létrejöjjön, legyen és maradjon. Ehhez tartozni – most és mindörökké – maga a boldogság, az üdvösség.

A hívők egyházát Krisztus eljöveteleig szolgálni – ez az egyházi hivatal Krisztustól kapott megbízatása.

A hívők egyházának valóságát újra meg újra kidolgozni, hirdetni és tanítani a teológia és az egyház egész igehirdetésének szép feladata.

---

13 Vö. Joachim Heubach, Die Ordination zum Amt der Kirche (Arbeiten zur Geschichte und Theologie des Luthertums, Bd. 2), Berlin 1956, küll. 66 kk.

A múlt egy értékének köztudatba emelése¹

Németh Tibor², „... mások szegénységén segíthetni ...” címmel megjelent, Ihász Lajos dunántúli egyházkerületi felügyelőről írott könyve nem csak életrajz, hanem természetesen korrajz is, emellett igen üdítő olvasmány. Az olvasó szinte maga előtt látja a 19. századvég világának életképeit. Levonhatja a tanulságokat, és megfigyelheti a kor korunkra gyakorolt hatását. A könyv „a boldog békeidők” bizonyos szempontból tipikus, más szempontból nagyon különleges patrónus személyiségéről szól. Tipikusnak látja jelen korunk embere, mert számunkra szokatlanul őszinte és nyílt volt, amelyet mi talán álszerénységünkben szerénytelenségnek bélyegzünk. Kora gyermeke volt például abban a tekintetben is, hogy – nem lelkészként – elhanyagolhatóan érezte a teológiai különbségeket az evangélikus és a református egyház tanítása közt. (Megjegyzem, hogy e korban a bármiféle közeledés ellenzői sem elsősorban – vagy egyáltalán nem – teológiai alapon érveltek.) De különleges volt, mert az a meggyőződésért való felelősségtudat és áldozatkészség, amelyet Ihász Lajos tanúsított, nem nevezhető mindennapinak az ő korában sem, mára pedig igencsak ritka jelenséggé vált. Fontos szempontra hívja fel a figyelmet Tóth Károly István az Evangélikus Élet hetilapban e könyvről írt recenziójában, amikor így fogalmaz: „Egyházunk javára válhat, ha sokan áttanulmányozzák Ihász Lajos életrajzát. Az olvasó régi tükörként tekinthet bele. Találkozhat benne a századforduló korának világias evangéliumellenes jelenségeivel is. Ez sem haszontalan. Lehet, hogy saját hibáink változataira ismerhetünk bennük. Viszont az egyház közössége és ezen keresztül a Krisztus ügye iránti elköteleződés olyan megjelenési formáira is bukkanhatunk, amelyeket talán el sem tudtunk képzelni. Így is felhasználhatja az egyháztörténetet a történelem Ura, tükröt tartva élénk.”³

Ihász Lajos apai ágon dunántúli nemesi család sarja, az ő idejében két Veszprém megyei birtok tulajdonosai, mint az Ajkához közeli Lőrinte és a Bakonytamási melletti Hathalom. Anyai ági felmenői a tekintélyes soproni Artner polgárcsalád tagjai. Mindkét ág jeleskedett az évszázadok során a közélet és az evangélikus egyházi élet terén. Ihász olyan szellemi, lelki és anyagi örökség méltó birtokosa volt, amelyet aztán szépen kamatoztatott, ahogy a könyv címe is elárulja, nem feltétlen öncélúan. A pápai és a soproni középiskolai évek után a pozsonyi jogakadémia, majd a magyaróvári mezőgazdasági fakultás elvégzése következett életében, ezek befejeztével az önálló gazdálkodás. Második felesége révén közeli rokonságba került Jókai Mórral, akivel a rokonságon túl igen bizalmas baráti kapcsolatot ápolt. Fiatalkori élménye hatására, amikor beletekinthetett a képviselőház egy munkanapjába, egész életére megcsömörlött a parlamenti politizálástól, csak hivatalából fakadóan volt tagja a főrendiháznak. Ez nem jelenti azonban a köz-

1 A könyv fülszövegének egy mondatára utalva.

2 Németh Tibor a Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtárának munkatársa.

3 Tóth Károly István az „Évszázados tükör” címet adta írásának, de az Evangélikus Élet hetilap 2013. április 21. számának 13. oldalán „Biográfia Ihász Lajos egyházkerületi felügyelőről” címen jelent meg.

lettől való távolmaradást. Mezőgazdasági egyesületi tisztségein túl az evangélikus egyház minden világi vezetői szintjét betöltötte. Az ajkai és a bakonytamási gyülekezet, majd a zalai egyházmegye felügyelője. (Ami ebben az időben leginkább a Balaton-felvidék egyházközségeit jelentette.) Szokás az egyházmegye újjáépítőjének is nevezni, hiszen a balaton-felvidéki gyülekezeteket anyagilag ellehetetlenítő filoxérajárvány után, saját vagyonából juttatott adományain túl, személyes, kormányzati körökkel ápoltságának felhasználásával szerzett óriási támogatást a szőlőkultúra felélesztésére. Végül a dunántúli egyházkerület felügyelőjeként a lehető legkülönbözőbb támogatásai között mindenképp kiemelendő a kőszegi nőnevelő intézet fenntartásában, fejlesztésében végzett mecénási tevékenysége. És mindezt egyházáért érzett szeretete mozgatta, amely sarkalatosnak tartotta a jövő szempontjából a leendő családanyák lelkületét. Támogatásainak céljait nézve nem nevezhető semmilyen szempontból szűkkeblűnek, hiszen más vallású támogatottjai is voltak.

Érdekes, hogy egy ponton alulbecsülte saját képességeit. Azt mondta: „*Én szónok nem vagyok*”. Ehhez képest a Gusztáv Adolf Egylet berlini ülésén szónoklatával sikeresen megfordította a magyar evangélikus egyház ellen csírázó antipátiát, amelyet az erdélyi szászok pángermán hajlamú újságírójának vádjai gerjesztettek a birodalmi németek közt.

Mindig is támogatója volt a működést segítő innovációnak, mind az egyház szervezeti életében, mind pedig mezőgazdasági tevékenységében. A jó értelemben vett ésszerűsége törekedett. Egy tipikus példa erre: egyházi biztosítótársaság létrehozását szorgalmazta, amely segítségével az egyházközségek pénze nem üzleti alapú külső társaságok gyarapodását támogatta volna, hanem visszaforgatható lett volna az egyházi élet fontos területeinek támogatására. Legjelentősebb adománya, hogy a több mint 2000 holdas lőrintei birtokát – amely a mezőgazdasági és erdőterületeken túl szénbányát is magában foglalt – a dunántúli egyházkerületre hagyományozta. Ez utóbbi anyagi öröksége az egyház számára elveszett, de az életében nyújtott támogatásai célhoz értek. Javaslatai közül sok nem valósult meg, de áldozatkész egyházszeretete, nagylelkűsége, és konstruktív gondolatai ma is megfontolandó tanulságokat hordoznak. Ahogy egy méltatója megjegyezte: „*Sok kellene nekünk e fajtából*”. Mert habár tudjuk, hogy az egyház fennmaradását nem a földi patrónusok biztosítják, de hogy Isten eszközei lehetnek azzal, hogy Krisztus evangéliuma hirdetésének földi feltételeihez támogatóan hozzájárulnak, azt Bölcs Frigyes óta sejtethetjük.

Ez a néhány példa és gondolat csak ízelítő Németh Tibor könyvének gazdag anyagából, amely az egyházi tevékenységen kívül Ihsz működésének minden területét feldolgozza. Az Ihsz Lajos életéről és munkásságáról szóló mű megalapozott, informatív, igényes, szép nyelvezetű munka. Korrektségét nem csak a hosszú és lelkiismeretes kutatás következtében formálódó főszöveg biztosítja, hanem a függelékben szereplő igen jelentékeny forrásgyűjtemény, amelynek köszönhetően az olvasó első kézből ismerkedhet Ihsz Lajos személyével, gondolataival, és kortársai róla alkotott véleményével. Nem is szólva az ugyancsak a könyv végén található értékes kép-gyűjteményről. Apparátusa tekintélyes, csaknem ezer lábjegyzet, amelyek közül néhány maga is egy önálló tanulmány, ahogy a könyv pápai bemutatóját vezető Huszár János megjegyezte. A hasznos és élvezetes olvasmány valóban felfűzhető a gondolatra: ... mások szegénységén segíthetni...

Tubán József: Az evangéliumot tisztán tanítják című könyvének ajánlása

Előljáróban be kell vallanom, hogy nem tudom elfogultság nélkül ajánlani Tubán József könyvét. Az elfogultság nem elsősorban a szerzővel kapcsolatos. Elfogultságom mindenekelőtt a könyv témájához és tartalmához kötődik, melynek aktualitásához aligha férhet kétség.

Napjainkban sokan látják egymással ellentétesnek, sőt, egymást kizárónak a hitvallásos meggyőződést és a korszerűséget. A Szentírásón és evangélikus hitvallásainkon tájékozódó tanítást néhányan csak merev dogmatizmusnak tartják, amely elszakadt mai életünkől, annak bonyolult szövetétől és sokszínűségétől. A gyakran hamisan értelmezett tolerancia jegyében bátoratlanul, vagy sehogy sem fogalmazzuk meg az Egyház nagy családján belüli, lutheri evangélikus identitásunkat. Máskor pedig más keresztyén felekezetektől, főleg azok hitéletének látható jeleitől való elhatárolódásban (például a keresztyén kerülete) merül ki önazonosságunk megfogalmazása. Valóban toleránsak viszont csak akkor lehetünk, ha világosan és határozottan tudjuk, hogy mi magunk kik is vagyunk. Tubán József könyve éppen ezért hiánypótló segítség ehhez, mert röviden és lényegre törően összefoglalja a lutheri evangélikus tanítás fő csapásirányát.

A könyv olvasása közben természetesen az is kiderül, hogy mi NEM fér bele a lutheri evangélikus gondolkodásba. Rövid, de igen tartalmas egyháztörténeti és dogmatörténeti kitekintést kapunk az elmúlt kétezer év keresztyén tanításának változásairól. Nem fejlődésről van szó, amelynek egyik állomása a lutheri evangélikus teológia, hiszen, ahogyan a szerző írja: *„Az apostoli hagyományon nyugvó lutheri keresztyénység nem dogmák nélküli, képlékeny, fejlődésre és állandó újítgatásra szoruló hit, hanem statikusan Krisztus keresztyénjéből indul ki, ahhoz tér vissza, és ahhoz képest értékeli mindent. Különös módon éppen ez a statikussága adja meg a dinamikáját, erejét.”* Ez az apostoli hagyomány folytonosságát leginkább képviselő megingathatatlan következetesség, a keresztyén teológiája adja meg Tubán József könyvének is a dinamikáját és sodró erejét.

Az olvasó számára kiderül, hogy Krisztus Egyházában a törésvonal korántsem az egyes felekezetek között húzódik, hanem egészen máshol: a „keresztyén teológusai” és a „dicsőség teológusai” között. Az önmagukat újdonságként föltüntetők, mégis az Egyház története folyamán kezdettől ható tévmitésök (eretnenségek) a „dicsőség teológiáját” képviselték, szemben az eredeti és tiszta forrásként a Bibliánkban leírt apostoli hagyománnyal, mely egyértelműen a „keresztyén teológiájáról” tanúskodik. Kezdetből erős kísértése ez az Egyháznak, melyről ezt írja a szerző: *„Napjainkban – noha ez sem teljesen új jelenség – a theologia gloriae leginkább abban a köntösben jelentkezik, amely igyekszik elhitetni a keresztyénekkal, hogy nem a hitvallásosság, az Isten igéjére figyelés és a Krisztus-központúság a megfelelő út az egyház számára, hanem a korszerűség, a vonzóvá léétel és a népszerűség. Ennek a gondolkodásnak a középpontjában a*

sikeresség és a hatékonyság bűvös jelszava áll, nem pedig a keresztt, amely adott esetben nem sikert, hanem nyomorúságot hoz a Krisztus-követőknek, mégis a célba érés egyetlen módja.”

Tubán József jól összeszedett példatárban mutatja be azt, hogy milyen mélyreható torzulások járnak át ma a magyarországi evangélikus gyakorlatunkat. Sajnos igaz ez elsősorban az igehirdetésekre, az úrvacsora szentségével való élés gyakorlatára, de hitoktatásunkra és hagyományainkra nézve egyaránt. A könyv mintegy tükörként szembesít minket azzal, hogy sok mindent el lehet mondani rólunk, csak lassan azt nem, hogy lutheri evangélikus egyház vagyunk. Nem könnyű mindezzel szembesülni, de elkerülhetetlen.

A könyv eddig várákozáson felüli példányszámban kelt el. Ez is azt jelzi, hogy szükségünk van az ilyen gondosan megszerkesztett, határozott irányt mutató, áttekinthető terjedelmű könyvre, hogy visszatérjünk ahhoz az evangéliumhoz, amelyről evangélikusnak neveznek minket.

A „kereszt teológiája” ma evangélikus egyházunkban a sokat emlegetett sokszínűség közepette csak egy mellékes és kevesek által járt ösvény. De ez a bibliai „keskeny út”! Ideje végre, hogy legalább közöttünk, akik magunkat evangélikusnak nevezünk, az őt megillető helyre: a középpontba kerüljön! Hogy ez miért életbevágóan fontos, arról – e rövid ajánlás végén – ismét a szerzőt idézem: *„Az egyház számára egyetlen út kínálkozik: hűségnek kell maradnunk a lutheri teológiához, vagyis az ősi apostoli hagyományhoz, saját dogmatikánkhöz és hitvallási irataink tanításához, különben óhatatlanul feloldódunk a gyökértelen és arctalan korszerűségben, amely nem az örökkévalósághoz, hanem a pillanathoz, nem a felettünk álló objektivitáshoz, hanem a saját vágyainkhoz, nem az isteni igazsághoz, hanem az emberi útkereséshez és lehetőségekhez kötődik.”*

Tisztelt Olvasónk!

Lapunk akkor tudja betölteni vállalt szolgálatát, ha anyagilag biztos háttérrel rendelkezik. Április végéig előfizetőink 2011-re 143 200,-, 2012-re 151 800,- és idénre 261 800,- forint díjat nem fizettek be, ez összesen 556 800,- forint kintlévőség. Januárban az akkori tartozásról mindenkit levélben értesítettünk. Kérjük mindazokat, akik elmaradásban vannak, hogy azt mihamarabb rendezni szíveskedjenek átutalással, CIB banki fióki befizetéssel vagy postai csekken. Köszönjük.

A Kiadó

Summary

In our current issue we again bring the Lutheran theology in its full richness and beauty. The sermon – from **János Ittzés** – witnesses the Holy Spirit working in its church ever since Pentecost. It fills the hearts with the fear of God, puts Christ in the center of our lives and gives a personal note to the message of the word of God.

In his series **Antal Véghelyi** describes *Luther's teaching about free will*, to which the answer can be given from one view point only: do we truly understand what it means that God is God?

Two pieces commemorate **István Herényi dr.**, the once founding member and first president of the Ordass Lajos Circle of Friends. Following the path of his Lord, Jesus Christ he stood up for the truth of Christ in those times when this meant only inconvenience and the risk of penalty.

Our studies bring further true gems: **József Tubán** elaborates this year's topic of our church preparing itself for the 500th anniversary of the Reformation titled Identity and Tolerance. We bring his writing in parts.

In his habilitation lecture **Károly Hafenscher Jun. PhD** talks about the learnability of the church service and about the pedagogical and didactical context of the liturgy. The study of the late **bishop Heubach** from Germany contains exciting statements about the priesthood of the believers and about the feature of the church.

Finally we recommend two extremely interesting books to our Readers: the first one describes the life and work of the lay leader of the church district of Transdanubia (the western part of Hungary), **Lajos Ihász**, who lived in the 19th century. The other book is about the pure teaching of the Good News.

We wish our readers joyful hours of reading!

Zusammenfassung

In dieser Ausgabe präsentieren wir unseren Lesern wieder einmal reichlich und kristallklar die Schönheit und Wahrheit der Lutherischen Theologie. Die Predigt aus der Feder von **János Ittzés** bezeugt den seit Pfingsten in der Kirche wirkenden Heiligen Geist, der unsere Herzen mit Gottesfurcht füllt, Christus ins Zentrum unseres Lebens stellt und die Botschaft des Wortes für uns personalisiert.

Antal Véghelyi stellt in seiner Reihe dieses Mal Luthers Lehre von der „Freiheit des Willens“ vor, die für Luther nur von der Frage aus beantwortet werden kann: Verstehen wir, was es bedeutet, dass Gott Gott ist?

Zwei Schriften erinnern an **Dr. István Herényi**, dem Gründungsmitglied und ersten Präsidenten des Lajos-Ordass-Freundeskreises, der als Nachfolger Jesu Christi Wahrheit in Zeiten vertrat, in denen man dafür nur Nachteile und Strafe erlangen konnte.

Unsere Studien bieten auch einen echten „Leckerbissen“: **József Tubán** arbeitet in seiner „Identität und Toleranz“ lautenden Arbeit das Jahresthema unserer sich auf den 500. Jahrestag der Reformation vorbereitenden Kirche auf. Fortsetzung folgt.

Dr. Károly Hafenscher jr. lehrt in seiner als Habilitationsvortrag gehaltenen Studie von der Erlernbarkeit des Gottesdienstes und schreibt über Gottesdienstpädagogik und den didaktischen Kontext.

Interessante Erkenntnisse enthält und Missverständnisse zerstreut der verstorbene deutsche **Bischof Heubach** in seiner „Über das Priestertum der Gläubigen und das kirchliche Amt“ lautenden Studie.

Schließlich empfehlen wir unseren Lesern zwei fesselnde Bücher: Das erste stellt Leben und Werk des im 19. Jahrhundert gelebt habenden Kurators der Westdiözese (Transdanubischen Diözese) **Lajos Ihász** vor, das andere behandelt die reine Lehre des Evangeliums.

Wir wünschen unsern Lesern eine frohe Lektüre!

E számunk szerzői

Dr. Boleratzky Lóránd ny. egyetemi tanár – Budapest
ifj. dr. Hafenschner Károly lelkész, igazgató – Révfülöp
†Heubach, Joachim püspök – Bückeburg (Németország)
Ittész János ny. püspök – Győr
Kovács László lelkész – Nemeskolta

Németh Szabolcs lelkész – Mencshely
Tubán József lelkész – Csorna
Véghelyi Antal lelkész – Budapest
id. Zászkaliczky Pál ny. lelkész – Fót

Szeretettel ajánljuk Olvasóink figyelmébe alábbi kiadványainkat:

Ordass L.:	Útravaló (áhitatok minden napra)	1970,-
Ordass L.:	Nem tudok imádkozni	700,-
Ordass L.:	Vádirat (korrajz)	50,-
Ordass L.:	Jó hír a szenvedőknek (igehirdetések, 1956–57)	700,-
Ordass L.:	Akikkel az Úton találkoztam	500,-
Ordass L.:	Gondolatok a Filemon levél olvasása közben	100,-
Giertz Bo-Ordass:	Hitből élünk	600,-
Lyngar-Ordass:	A fáklya (ifjúsági áhitatos könyv)	450,-
Terray L.:	Nem tehetett mást (Ordass püspök életútja)	250,-
Scholz L.:	Tisztítsd meg szívedet!	250,-
Scholz L.:	Két sugárzó igazgyöngy (írásmagyarázat)	300,-
Scholz L.:	Elveszett és megtaláltatott (a tékozló fiúról)	150,-
Sólyom J.:	Hiszem-tudom (bevezetés az egyház tanításába)	400,-
Boleratzky L.:	Aki mindvégig állhatatos maradt	600,-
Virág J.:	Dr. Luther Márton önmagáról	900,-
Luther M.:	14 vigasztaló kép	250,-
Botta I.:	Dévai Mátyás, a magyar Luther	200,-
Jung E.:	Hogyan vezessem a vasárnapi iskolát	450,-
Maróthy J.:	Szegények szíve (novellák)	700,-
Rözse I.:	A halál árnyékának völgyében	500,-
Boleratzky L.:	Evangélikus egyházjog (I-II. kötet)	1700,-
Kaj Munk:	Három dráma	600,-
Böröcz S.:	Kiáltás a mélyből (egy lelkész élete a Gulágon)	1400,-
Ittész J.:	Az evangélium hullámhosszán (meditációk)	500,-
Kapi B.:	Isten hárfása (Gerhardt Pál életregénye)	1400,-
Thurnayné Schulek V.:	Termő csipkebokor	2400,-
Gémes István:	Fellebbentett fátyol (igehirdetések)	1250,-
Gémes István:	... „saját kezemmel írom: Pál”	1400,-
Ifj. Joób Olivér:	Tenger harcon át – Joób Olivér élete (1910–1969)	1800,-
Joób Olivér:	Ünnep – hetven áhitat egy évre	1400,-

A keresztyén igazság előfizetési díja: 1700,- Ft. Külföldre 15€ Egy szám ára 450,- Ft.

Folyóiratunk megrendelhető: Ordass Lajos Alapítvány, 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Könyveink postai szállítását vállalja a Huszár Gál könyvesbolt (1054 Budapest, Deák tér 4. Telefon: 1 / 266-6329)

Tartalmi összesítő

E számunkban ismét gazdagon és kristálytiszta tárjuk Olvasóink elé a lutheri teológia szépségeit és igazságát. Az *igehirdetés* – **Ittész János** tollából – tanúskodik a pünkösdi óta egyházában munkálkodó Szentlélekről, aki istenfélelemmel tölti el a szíveket, Krisztust állítja életünk középpontjába és személyessé teszi számunkra az ige üzenetét.

Véghelyi Antal sorozatában ezúttal *Luthernek az akarat szabadságáról* szóló tanítását mutatja be, mely Luther számára egyetlen kérdés felől válaszolható meg: értjük-e, mit jelent az, hogy Isten Isten.

Két írás is emlékezik **dr. Herényi Istvánra**, az Ordass Lajos Baráti Kör egykori alapító tagjára és első elnökére, aki Urának, Jézus Krisztusnak nyomdokain járva képviselte a krisztusi igazságot azokban az időkben, amikor ezért csak hátrány és büntetés járhatott.

Tanulmányaink is igazi „csemegét” nyújtanak: **Tubán József** a reformáció 500. évfordulójára készülő egyházunk ez évi témakörét dolgozza fel *Identitás és tolerancia* című munkájában. Írását folytatásokban közöljük.

Ifj. dr. Hafenscher Károly habilitációs előadásként elhangzott tanulmányában az istentisztelet tanulhatóságáról tanít, és a liturgia pedagógiai, didaktikai összefüggéséről ír.

Izgalmas megállapításokat tartalmaz és félreértéseket oszlat a néhai német **Heubach püspök** a *hívók papságáról* és az egyházi hivatalról szóló tanulmányában.

Végül két érdekfeszítő könyvet ajánlunk Olvasóink figyelmébe: az egyik a 19. században élt **Ihász Lajos** dunántúli egyházkerületi felügyelő életét, munkásságát mutatja be, a másik az evangélium tiszta tanításáról szól.

Örömteli olvasást kívánunk folyóiratunkhoz!